

Ministerul Educației, Culturii
și Cercetării al Republicii Moldova

ORDIN

30.11.2020 nr. 1327

mun. Chișinău

**Cu privire la aprobarea rezultatelor pilotării Modelului
de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe
și extinderea Modelului în sistemul național de învățământ**

În temeiul prevederilor art.61, art.62, art.64 din Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.523/2011, în scopul executării Ordinului Ministerului nr.1186/2015 și asigurării incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe,

ORDON:

1. A aproba rezultatele pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe, implementat în perioada 2016-2020, în Instituția Publică Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni (conform Raportului anexat).
2. Organele locale de specialitate în domeniul învățământului:
 - vor analiza situația copiilor cu dizabilități severe din teritoriile administrate, în scopul identificării copiilor neșcolarizați și creării oportunităților de incluziune educațională a acestora în instituțiile de învățământ general;
 - vor examina posibilitatea implementării Modelului/elementelor Modelului dezvoltat în Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni în instituțiile de învățământ general din raion/municipiu;
 - vor asigura planificarea și alocarea surselor financiare necesare pentru incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități severe în instituțiile de învățământ general.
3. Direcția Generală Educație și Cultură a Consiliului raional Ialoveni:
 - va asigura dezvoltarea/îmbunătățirea și monitorizarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe în cadrul Liceului Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni și în alte instituții din raion;
 - va planifica și realiza activități de diseminare a rezultatelor pilotării Modelului implementat în Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni la nivel național;
 - va acorda asistență metodologică altor organe locale de specialitate în domeniul învățământului în procesul de asigurare a oportunităților de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe;
 - va planifica și înainta organelor ierarhice superioare pentru aprobare, în modul stabilit, sursele financiare necesare incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe în Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni și în alte instituții din raion.

4. Instituția Publică Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni:
 - va asigura calitatea implementării Modelului și a proceselor aferente incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe;
 - va planifica și realiza activități de diseminare a Modelului și beneficiilor acestuia pentru copii, părinți, instituții;
 - va înainta Direcției Generale Educație și Cultură a Consiliului raional Ialoveni propuneri privind planificarea cheltuielilor necesare pentru asigurarea financiară a incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe;
 - va continua documentarea, bazată pe dovezi, a proceselor dezvoltate în scopul asigurării incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe.
5. Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică:
 - Va monitoriza situația școlarizării copiilor cu dizabilități severe de vârsta învățământului obligatoriu, la nivel de sistem;
 - va elabora recomandări pentru înrolarea copiilor neșcolarizați, cu luarea în considerare a rezultatelor pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ general, aprobate prin prezentul Ordin.
6. Direcția învățământ general din cadrul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării:
 - va evalua cadrul normativ și metodologic existent din perspectiva asigurării incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe în instituțiile de învățământ general și va propune, după caz, proiecte de completare/modificare a actelor normative și documentelor metodologice;
 - va efectua, periodic, analize privind asigurarea accesului la educație al copiilor cu dizabilități și va publica note/rapoarte corespunzătoare, cu concluziile și propunerile de rigoare.
7. Instituțiile de învățământ superior:
 - vor examina rezultatele pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ general și le vor include, ca exemple de bune practici, în predarea cursului universitar *Educație incluzivă*, aprobat prin Ordinul Ministerului nr. 60/2017;
 - vor delega studenții de la specialitățile pedagogice pentru efectuarea stagiilor de practică în cadrul Liceului Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni.
8. Institutul de Științe ale Educației, alte instituții de cercetare:
 - vor examina rezultatele pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe în cadrul Liceului Teoretic „Petre Ștefănuță”, or. Ialoveni;
 - vor iniția și realiza cercetări aplicative pentru valorizarea rezultatelor pilotării și dezvoltarea unor noi modele care să contribuie la diversificarea ofertei educaționale pentru copiii cu dizabilități severe.
9. Controlul executării prezentului ordin se pune în sarcina doamnei Natalia Grîu, secretar de stat.

Ministru

Lilia POGOLȘA

**Direcția Generală Educație și
Cultură Ialoveni**

**Liceul Teoretic
"Petre Ștefănuță", or. Ialoveni**

**Lumos
Foundation**

RAPORT

**privind rezultatele pilotării Modelului de incluziune
educațională a copiilor cu dizabilități severe în cadrul
Liceului Teoretic "Petre Ștefănuță", Ialoveni
(2016-2020)**

Chișinău, 2020

Cuprins

1. Cadrul normativ și metodologic al pilotării	3
1.1. Argumentarea necesității	3
1.2. Deciziile oficiale privind pilotarea	4
1.3. Descrierea Modelului	5
1.4. Metodologia pilotării	6
2. Implementarea Modelului	8
2.1. Identificarea, evaluarea, înrolarea/incluziunea copiilor	8
2.2. Procesul educațional și serviciile conexe	10
2.3. Resursele necesare pentru asigurarea calității procesului educațional	23
3. Rezultatele pilotării	27
3.1. Rezultate pentru copii	27
3.2. Rezultate pentru personal	32
3.3. Rezultate pentru instituția de învățământ	33
3.4. Rezultate pentru sistem	35
3.5. Evaluări interne, naționale și internaționale	36
4. Concluzii și recomandări	38
4.1. Eficiența, calitatea, relevanța Modelului	38
4.2. Limitele Modelului	39
4.3. Recomandări pentru validarea Modelului	40
4.4. Recomandări pentru replicare/extindere	41
4.5. Recomandări privind asigurarea normativă	41

1. Cadrul normativ și metodologic al pilotării

1.1. Argumentarea necesității

Pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova a înregistrat progrese notabile în ceea ce privește asigurarea respectării și protecția drepturilor copiilor: au fost ratificate importante documente internaționale (Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități) și aprobate documente de politici și legislative naționale (Strategia națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, 2005-2012, Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, 2010-2013, Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, Codul Educației, Strategia "Educația 2020", Strategia pentru protecția copilului, 2014-2020).

Ca urmare a promovării și realizării unor procese cuprinzătoare de reformare a sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, de dezvoltare și promovare a educației incluzive, mii de copii s-au reunit cu familiile lor, au fost incluși în școlile generale și integrați în comunitățile de baștină.

În același timp, deși s-au făcut anumite progrese, deși legislația națională conține norme clare privind dreptul **tuturor** copiilor la educație și au fost puse în aplicare mai multe documente normative și suporturi metodologice privind incluziunea educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale CES, pentru un număr considerabil de copii accesul efectiv la educație rămâne a fi limitat din cauza barierelor și constrângerilor existente, precum și din cauza lipsei condițiilor și resurselor adecvate ale sistemului educațional. Este vorba, în primul rând, despre copiii cu dizabilități¹.

Situația este și mai complicată în cazul copiilor cu dizabilități severe care, cu mici excepții, sunt școlarizați prin învățământ la domiciliu sau sunt plasați în instituții rezidențiale din domeniul social, în cadrul cărora beneficiază, în temei, doar de servicii de îngrijire și sănătate.

Accesul limitat la educație al grupului respectiv de copii este condiționat, înainte de toate, de faptul că școala generală nu deține, deocamdată, resursele adecvate și nu poate răspunde, eficient și calitativ, cerințelor specifice și complexe ale copiilor, care reclamă o formă specială de educație, ce nu poate fi furnizată în condiții generale de învățare.

În condițiile promovării la scară națională a educației incluzive, situația respectivă dovedește necesitatea creării în baza școlilor generale a unor servicii integrate de suport, care să sprijine școlarizarea și dezvoltarea grupului menționat de copii, contribuind, în fapt, la realizarea angajamentelor asumate privind egalizarea șanselor și asigurarea accesului la educație tuturor copiilor, indiferent de *capacitatea lor fizică, intelectuală sau financiară de participare*, așa cum prevăd actele internaționale la care Republica Moldova este parte și cum statuează legislația națională.

Similar proceselor derulate la nivel național, în raionul Ialoveni, în perioada 2011-2015, autoritățile au aprobat și implementat strategii raionale orientate spre reformarea/modernizarea sistemelor și instituțiilor de tip vechi și dezvoltarea unor rețele de servicii noi, bazate pe educația în familie și școlile generale, la nivel de comunități. Astfel, în 2011-2012, cu suportul Lumos Foundation

¹ Rezultatele colectate/constatate în 24 de raioane ale țării în procesul cartografierii serviciilor educaționale, realizate în cadrul Proiectului "Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale", finanțat de Banca Mondială, administrat de FISM și implementat de Lumos Foundation Moldova, au relevat că în fiecare din cele 24 de regiuni există un anumit număr de copii de 6(7)-16 ani cu dizabilități, care nu sunt școlarizați (UTAG – 19%; Fălești – 17%; Ocnița – 12%; Orhei – 11%).

Moldova (în continuare – *Lumos*)², au fost create primele centre de resurse pentru educația incluzivă (EI), instituite primele poziții de cadru didactic de sprijin, iar copiii dezinstituționalizați și cei cu CES din familii erau înscriși în școlile comunitare. Ulterior, pe parcursul următorilor ani, numărul școlilor cu centre de resurse EI a crescut constant, ajungând către 2015 la o acoperire de 75% din totalul școlilor din raion.

Totuși, chiar dacă în scurt timp în raion s-a produs schimbări remarcabile în ceea ce privește asigurarea accesului la educație și la servicii de suport complementare pentru copiii în situații de risc (inclusiv copii cu dizabilități), conform datelor colectate în perioada 2014-2015, precizate în noiembrie 2015, în localitățile raionului erau 48 de copii (7 de vârstă preșcolară și 41 de vârstă școlară) care nu erau înrolați în nici un program de educație. Situația respectivă indica foarte clar, la acel moment, asupra stringenței și necesității identificării soluțiilor adecvate pentru necesitățile grupului respectiv de copii.

Întrucât copiii din grupul-țintă menționat erau din diferite localități ale raionului, iar instituțiile de învățământ din comunitățile respective nu dispuneau de capacitățile și resursele corespunzătoare pentru abordarea cerințelor speciale, foarte complexe, ale acestor copii, s-a decis crearea în cadrul Liceului Teoretic (LT) "Petre Ștefănuță" din or. Ialoveni a unui serviciu nou, numit convențional Unitatea de Educație Incluzivă (UEI).

Crearea UEI s-a realizat în cadrul Acordului de colaborare, între Consiliul Raional Ialoveni și AO „Lumos Foundation Moldova”, semnat la 21.04.2011, în scopul realizării prevederilor Planului strategic raional privind reforma sistemului de protecție a copilului pentru anii 2010-2014, aprobat prin decizia Consiliului raional nr.07-03 din 10.12.2009 și Planului raional de acțiuni pe anii 2011-2016 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova.

Acesta este contextul în care s-a profilat ideea conceptualizării, dezvoltării și pilotării unui Model experimental de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe (în continuare – *Model*).

1.2. Deciziile oficiale privind pilotarea

Asigurarea juridico-legală a creării UEI și implementării Modelului s-a realizat prin emiterea consecutivă a câtorva decizii importante, aprobate la diferite niveluri:

- a. Decizia Consiliului Raional Ialoveni nr.01-13 din 20 februarie 2014 "Cu privire la crearea Unității de Educație Incluzivă în cadrul LT "Petre Ștefănuță", Ialoveni", după care au urmat și alte decizii cu privire la crearea și alocarea resurselor financiare, suplimentarea statelor de personal ale liceului, alimentarea copiilor ș. a.;
- b. Contractul de creare a UEI, încheiat între Consiliul Raional Ialoveni, Direcția Generală Educație (DGE) Ialoveni, LT "Petre Ștefănuță", Ialoveni și Lumos;
- c. Confirmarea oficială a DGE Ialoveni nr.01/30-375 din 10.11.2015 de asumare a angajamentelor privind pilotarea Modelului;
- d. Ordinul Ministerului Educației nr.1186 din 10.12.2015 "Cu privire la pilotarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe", prin care:

² În conformitate cu Ordinul Ministerului Educației nr.739 din 17 august 2011 cu privire la pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ din raioanele Florești și Ialoveni

- a fost aprobat conceptul Modelului;
 - a fost desemnat LT "Petre Ștefănuță", Ialoveni, în calitate de instituție responsabilă de pilotarea Modelului;
 - a fost aprobat cadrul temporal și au fost aprobate etapele pilotării;
 - au fost delegate responsabilități privind organizarea pilotării, asistența metodologică și tehnică în procesul pilotării DGE Ialoveni, Institutului de Științe ale Educației (IȘE), Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP), Lumos;
- e. Acordul încheiat între IȘE, CRAP și Lumos privind colaborarea în procesul de pilotare a Modelului (noiembrie 2015);
- f. Ordinul Ministerului Educației nr.721 din 25.07.2016 privind aprobarea Ghidului de organizare și funcționare a UEI ca model de incluziune a copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ general (pentru perioada de pilotare).

Pilotarea Modelului în LT "Petre Ștefănuță" s-a desfășurat în mod sistemic, într-un cadru managerial clar conturat, susținut de condițiile asigurate de instituția de învățământ la momentul luării deciziei privind experimentarea unui nou model de educație:

- Liceul era o instituție de învățământ general care, începând cu anul de studii 2011/2012, a dezvoltat și implementat primul model de incluziune educațională a copiilor cu CES, prin crearea structurilor și serviciilor de suport individualizat;
- În instituție activa personal competent, calificat, deschis spre schimbare;
- Managementul instituțional și managementul calității erau confirmate prin dovezi concludente;
- În instituție era creată o cultură organizațională adecvată, favorabilă incluziunii și coeziunii sociale.

Rezultatele pilotării, reflectate în prezentul Raport, demonstrează judiciozitatea deciziei de desemnare, în 2015, a LT "Petre Ștefănuță" drept instituție implementatoare a Modelului inovativ de incluziune a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe în învățământul general.

1.3. Descrierea Modelului

Din perspectivă conceptuală, Modelul vizează crearea în instituția de învățământ general a unui cluster educațional și de abilitare pentru asigurarea dreptului la educație și maximizarea opțiunilor educaționale ale copiilor cu dizabilități severe/multiple și necesități complexe. În acest scop, în instituție se dezvoltă și se furnizează un sistem de servicii integrate, educaționale și non-educaționale, care contribuie la abilitarea/reabilitarea copiilor și la pregătirea acestora pentru viața independentă, prin adaptarea procesului educațional la potențialul și necesitățile lor specifice.

Pentru înrolarea copiilor, sunt stabilite criteriile speciale de eligibilitate, cele mai importante fiind:

- existența dizabilității severe confirmate/certificate și a necesităților multiple;
- existența deficiențelor concomitente în funcționarea adaptivă în domeniile importante de dezvoltare (învățarea, comunicarea, relaționarea socială/interpersonală, autoadministrarea), care nu permit realizarea unor niveluri corespunzătoare de dezvoltare în condiții generale de școlarizare;
- necesitatea unui volum considerabil de suport și a unui program educațional special, individualizat, pentru a se asigura accesul și participarea efectivă la educație;

- domiciliul la o distanță de maximum 15 km pentru fezabilitatea transportării.

Copiii sunt înscriși în clase conform vârstei, sunt incluși, în măsura capacității de participare, în procesul educațional regulamentar, beneficiază de asistență individualizată (educațională și non-educațională), fac parte din comunitatea educațională a școlii.

În asigurarea incluziunii copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe este implicat întreg personalul instituției de învățământ – învățători, profesori pe discipline școlare, dar și personal specializat, cum ar fi: psihopedagogi, cadre didactice de sprijin, psihologi, logopezi. Suplimentar, este angajat și personal nedidactic (kinetoterapeut, alți terapeuți), precum și personal de deservire (asistent personal/îngrijitor, conducător auto).

Personalul didactic și nedidactic se selectează și se angajează în bază de concurs, în conformitate cu art.54 și art.57 din Codul Educației, în baza unui set de criterii stabilite de instituția de învățământ, cu luarea în considerare a specificului lucrului cu copiii cu dizabilități severe și necesități complexe.

Cadrelor didactice și nedidactice li se atribuie noi roluri și atribuții pentru acordarea suportului necesar/adekvat copiilor școlarizați.

Pentru realizarea calitativă a atribuțiilor de funcție, privind asistența copiilor cu dizabilități severe, personalul didactic și nedidactic este instruit în baza unui program special de formare continuă, care se realizează prin diferite forme: stagii, cursuri, sesiuni de formare, seminare, ateliere, ședințe metodologice, vizite de studiu.

Procesul educațional și serviciile de suport sunt furnizate în spațiile generale ale instituției de învățământ, dar și în spații speciale, amenajate și dotate conform principiilor designului universal, în conformitate cu *Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar din perspectiva școlii prietenoase copilului* și cerințele internaționale în domeniu.

Calitatea procesului educațional și de abilitare este asigurată de un spectru variat de resurse educaționale (manuale, materiale didactice, tehnică de calcul, softuri educaționale etc.), precum și de echipamente (de mobilitate, manipulare, transportare etc.) și dotări pentru asigurarea serviciilor educaționale și conexe.

Amenajarea spațiilor de învățare se face cu luarea în calcul a necesității zonelor pentru lucrul individual cu copiii și lucrul în grupuri mici (sala pentru asistență psihologică, sală pentru asistență logopedică, cameră senzorială, sală polivalentă, sală/spații pentru kineto/hidroterapie, săli de baie, etc.). Toate spațiile sunt sigure din punctul de vedere al securității; sunt dotate cu bare de sprijin, cu mobilier adecvat condiției fizice a copiilor și parametrilor sanitaro-igienici.

1.4. Metodologia pilotării

Pilotarea modelului a inclus mai multe etape, realizarea cărora s-a efectuat atât succesiv, cât și concomitent:

1. Asigurarea cadrului normativ de dezvoltare a Modelului.
2. Identificarea, evaluarea și pregătirea copiilor pentru înrolare.
3. Elaborarea programului de instruire a personalului implicat.
4. Recrutarea și formarea personalului.
5. Organizarea și desfășurarea procesului de pilotare.

6. Monitorizarea și coordonarea științifică și metodologică a procesului de pilotare.
7. Totalizarea și validarea rezultatelor pilotării.

La etapa *Asigurarea cadrului normativ de dezvoltare a modelului* au fost elaborate și aprobate documentele necesare pentru asigurarea pilotării:

- Standardele de organizare și funcționarea a UEI ca model de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe;
- Ghidul de organizare și funcționare a UEI ca model de incluziune a copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ general;
- Documente (politici și proceduri instituționale, metodologii, instrucțiuni, planuri etc.), instrumente metodologice (fișe de evaluare, fișe de monitorizare, registre etc.) pentru organizarea procesului educațional;
- Fișe de post.

Etapa de *Identificare, evaluare și pregătirea copiilor pentru înrolare* este importantă din perspectiva asigurării incluziunii copiilor, identificării necesităților acestora, planificării asistenței individualizate. La această etapă s-au realizat:

- Actualizarea listei copiilor cu dizabilități severe, neșcolarizați;
- Evaluarea dezvoltării copiilor și identificarea CES;
- Elaborarea și realizarea planurilor de pregătire a copiilor pentru înrolarea în instituția de învățământ general.

Programul de instruire a personalului implicat a fost elaborat în conformitate cu obiectivele Modelului, în baza celor mai bune practici naționale și a celor mai avansate experiențe internaționale (aplicate în Marea Britanie, Suedia, Irlanda). La această etapă s-a realizat:

- Documentarea asupra programelor de formare continuă în domeniu, valorificate în țară și în afara ei;
- Elaborarea Programului de instruire și a materialelor corespunzătoare (Curriculum, programe ale sesiunilor de formare, suporturi de învățare, studii de caz etc.);
- Coordonarea materialelor de instruire cu experți din țară și de peste hotare;
- Aprobarea materialelor de instruire și a instrumentelor metodologice de către IȘE și CRAP.

La etapa *Recrutarea și formarea personalului*, LT "Petre Ștefănuță", prin coordonare și cu participarea DGEC, a realizat următoarele:

- Elaborarea și aprobarea Metodologiei de organizare a concursului pentru selectarea și angajarea personalului;
- Anunțarea concursului de angajare;
- Organizarea concursului și selectarea personalului;
- Angajarea personalului.

Instruirea personalului s-a realizat cu suportul Lumos, care a contribuit la organizarea:

- Stagiilor și sesiunilor de formare continuă, cu implicarea, inclusiv, a formatorilor/experti internaționali;
- Vizite de studiu și documentare privind sistemul de incluziune a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe în Marea Britanie.

Reprezentând un proces amplu și complex, *organizarea și desfășurarea pilotării*, s-a realizat prin succesiunea următoarelor acțiuni/complexe de acțiuni de bază:

- Planificarea/replanificarea activității instituției de învățământ, considerând componenta incluziunii copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe (plan strategic, planuri anuale, planurilor de lucru ale specialiștilor etc.);
- Evaluarea copiilor înrolați;
- Elaborarea planurilor educaționale individualizate (PEI) și planificarea asistenței pentru fiecare copil școlarizat;
- Elaborarea, aprobarea și actualizarea periodică a orarului asistenței copiilor;
- Organizarea procesului educațional conform obiectivelor PEI și orarului aprobat;
- Organizarea activităților de abilitare/reabilitare a dezvoltării copiilor;
- Monitorizarea desfășurării procesului educațional și de abilitare/reabilitare a dezvoltării copiilor;
- Evaluarea periodică a progresului în dezvoltarea fiecărui copil, revizuirea PEI și a programelor individualizate de asistență;
- Raportarea privind rezultatele pilotării, în conformitate cu modul și periodicitatea stabilite de Ministerul Educației.

Monitorizarea și coordonarea științifică și metodologică a procesului de pilotare s-a realizat în conformitate cu Ordinul Ministerului Educației, în care au fost reflectate:

- Responsabilitățile DGE Ialoveni și ale LT "Petre Ștefănuță" pentru perioada de pilotare;
- Desemnarea IȘE în calitate de instituție responsabilă de coordonarea științifică și de monitorizarea pilotării;
- Desemnarea CRAP în calitate de instituție responsabilă de coordonarea aspectelor metodologice cu privire la pilotare;
- Efectuarea evaluării intermediare a pilotării;
- Efectuarea evaluării finale, cu expunerea rezultatelor pilotării.

Monitorizarea proceselor aferente pilotării s-a realizat într-un cadru sistemic, la diferite niveluri:

- instituțional;
- raional (la nivelul DGEC și al Comitetului raional de coordonare a dezvoltării educației incluzive, prezidat de vicepreședintele raionului);
- central (de către Ministerul Educației/Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, IȘE și CRAP);
- internațional (prin antrenarea de experți/instituții din afara țării).

Totalizarea și validarea rezultatelor pilotării include elaborarea Raportului consolidat privind rezultatele pilotării și prezentarea acestuia Ministerului Educației, cu concluziile și propunerile de rigoare, pentru aprobare.

2. Implementarea Modelului

2.1. Identificarea, evaluarea, înrolarea, incluziunea copiilor

Identificarea copiilor cu dizabilități severe s-a realizat în baza parteneriatului intersectorial dezvoltat în r. Ialoveni, parte a căruia sunt domeniile sănătate, social și educație. Astfel, au fost analizate datele din evidența unică a copiilor cu dizabilități, deținută de structurile din domeniile menționate și, la momentul pregătirii demarării Modelului, au fost identificați 29 de copii din 12 localități, care întruneau criteriile de eligibilitate pentru înrolare, inclusiv:

- 15 copii neșcolarizați;

- 3 școlarizați, incluziune ocazională (fără acces efectiv la educație)
- 5 – școlarizați prin incluziune parțială, fără suport adecvat, în instituție de tip gimnaziu în proces de reorganizare în școală primară;
- 6 – școlarizați prin incluziune totală în instituții speciale din or. Chișinău (inclusiv: 3 copii cu deficiențe de auz și 3 cu dizabilități intelectuale).

Evaluarea situației copiilor s-a realizat de către o comisie multidisciplinară, desemnată prin dispoziția Consiliului Raional Ialoveni, în componența căreia au intrat:

- reprezentanți ai DGE;
- reprezentanți ai Direcției Asistență Socială;
- specialiștii SAP;
- medicul pediatru din raion;
- medicul neurolog;
- un kinetoterapeut.

Pentru asigurarea calității și eficienței activității de evaluare a copiilor, direcțiile de specialitate din cadrul Consiliului raional (educație, socială) și Centrul medicilor de familie au organizat, cu suportul Lumos, o sesiune de instruire pentru membrii echipei de evaluare.

Evaluarea copiilor s-a realizat în baza consimțământului scris al părinților, în perioada 20.04-31.05.2016, la domiciliul fiecărui copil, conform programului stabilit. În procesul de evaluare au fost realizate 90 de vizite în familii, pe parcursul a 20 de zile.

În rezultatul procesării și interpretării datelor obținute, specialiștii au elaborat rapoarte pe domeniile evaluate, care au fost transmise SAP (câte 4 rapoarte cu rezultatele evaluării fiecărui copil). În baza rapoartelor pe domenii, SAP a elaborat, prin coordonare și consens, rapoarte de evaluare complexă pentru fiecare copil (29 de rapoarte).

În rezultatul evaluării complexe, s-a constatat că:

- 18 copii aveau dizabilități psiho-neuromotorii, asociate cu alte deficiențe;
- 7 – dizabilități intelectuale;
- 3 – dizabilități de auz;
- 1 – sindrom Down.

Totodată, evaluarea a relevat necesitățile privind asistența copiilor:

Necesități de suport educațional	Asistența cadrului didactic de sprijin	29	100%
	Asistență psihologică	28	96,6%
	Asistență logopedică	24	82,8%
Necesități terapii reabilitare	Terapii senzoriale	29	100%
	Kinetoterapie	19	65,5%
	Hidroterapie	17	58,6%
Alte necesități	Asistență personală	27	93,1%
	Transport specializat	22	75,9%
	Echipe de mobilitate	19	65,5%
	Suport în alimentare	16	55,2%
	Suport în îngrijire/ igienă	12	41,4%

În baza analizei rapoartelor de evaluare complexă, comisia multidisciplinară a recomandat pentru înrolare în instituția de învățământ general 21 de copii, ceilalți 8 copii urmând să continue studiile

în instituțiile în care învățau la moment (2 – în instituțiile de învățământ general din localitatea de domiciliu, 6 – în instituțiile de învățământ special și auxiliar, la asistența părinților).

Cu referire la incluziunea celor 21 de copii, SAP a recomandat:

- pentru 13 copii – incluziune totală, cu prezență zilnică, asistență la lecții și în spațiile de suport individual;
- pentru 8 copii – incluziune parțială, preponderent prin lucru individual.

Anual, înrolarea copiilor cu dizabilități severe se face în baza recomandărilor SAP, în conformitate cu reglementările aprobate. În total, în perioada de pilotare au fost încadrați în instituția de învățământ general 36 de copii, după cum urmează:

Anul de studii	Nr. copii din anul precedent	Nr. copii nou veniți	Total copii la începutul anului	Transferați în alte servicii (CREI, înv. la distanță)	Absolvenți	Total copii la încheierea anului de studii
2016-2017		21			2	19
2017-2018	19	7	26		2	24
2018-2019	24	2	26	2	5	19
2019-2020	19	6	25			25

2.2. Procesul educațional și serviciile conexe

Procesul educațional pentru copiii cu dizabilități severe este parte integrantă a procesului școlar general și se planifică, organizează, furnizează în baza următoarelor obiective:

- asigurarea accesului la educație al copiilor care nu pot fi școlarizați în condiții generale;
- valorificarea maximă a potențialului de dezvoltare a copilului;
- abilitarea, reabilitarea și pregătirea pentru viața independentă a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe;
- formarea competențelor de comunicare, relaționare cu semenii, autoadministrare;
- organizarea/realizarea activităților cu și pentru părinții copiilor;
- sensibilizarea și informarea comunității privind dreptul tuturor copiilor la educație și importanța incluziunii socio-educative a persoanelor cu dizabilități.

Procesul educațional pentru copiii cu dizabilități severe ia în considerare cerințele speciale ale copiilor, poartă un caracter puternic individualizat și include:

- Elaborarea și realizarea PEI³, axat pe formarea de competențe care asigură dezvoltarea copilului și care răspund, în cea mai mare măsură, cerințelor acestuia;
- Acordarea serviciilor de suport multidisciplinar, care îl ajută pe copil să achiziționeze competențele conform PEI;
- Adaptarea/modificarea semnificativă a curriculumului, tehnologiilor de predare-învățare și evaluare, materialelor de învățare și, după caz, efectuarea altor adaptări rezonabile;
- Utilizarea, în procesul educațional, a diferitor softuri specializate, dispozitive speciale, altor materiale și suporturi de învățare, adecvate potențialului și necesităților copiilor;
- Monitorizarea și evaluarea continuă a situației copiilor, progreselor în achiziționarea de competențe etc.

³ Conform reglementărilor aprobate de Ministerul Educației, Ordinul nr.952 din 06.12.2011, actualizate prin Ordinul nr. 1780 din 03.12.2018

Copiii sunt incluși în procesul educațional, prin:

- accesarea programului general, cu sprijin adecvat (PEI, curriculum adaptat/modificat, cadru didactic de sprijin), în clasa de elevi din instituția de învățământ general;
- accesarea serviciilor de suport, educaționale și non-educaționale;
- accesarea alternativă a primelor două forme, în funcție de capacitatea de participare a fiecărui copil.

Incluziunea prin accesarea programului general se consideră prioritară și se valorifică la maximum acolo și când este posibil.

Formele de lucru cu copiii (în grup mare în clasa de elevi, în grup mic sau unul-la-unul în spațiile de lucru individual), durata participării copiilor în procesul educațional se stabilește în echipă multidisciplinară, în procesul elaborării/revizuirii PEI, și se modifică în dependență de evoluția în dezvoltarea copilului și competențele achiziționate în procesul educațional.

Procesul PEI se organizează în conformitate cu reglementările aprobate de MECC⁴.

Servicii educaționale și conexe

Serviciile de suport se organizează și se prestează în baza principiului integralității, prin intervenții, programe de sprijin, orientate spre depășirea barierelor existente în procesul de achiziționare de către copii a competențelor adecvate vârstei și nivelului de dezvoltare.

La serviciile educaționale se atribuie:

- încadrarea în procesul educațional formal;
- terapia cognitivă;
- consilierea/asistența psihologică;
- asistența logopedică;
- terapia senzorială;
- meloterapia;
- terapia ocupațională.

Pachetul minim de servicii non-educaționale include:

- Kinetoterapia, hidroterapia;
- asistența personală/îngrijirea;
- alimentația⁵;
- transportul⁶.

Serviciile de suport educațional și non-educațional sunt prestate de către specialiști ce dețin calificări corespunzătoare, conform orarului stabilit, în spații special amenajate.

Formarea deprinderilor de autoadministrare este un obiectiv important în programul de asistență al copiilor. Acesta constă în promovarea unor activități planificate și coerente, care contribuie la dezvoltarea competențelor și pregătirea copiilor pentru viața independentă și inserția socio-profesională, la realizarea cărora participă personalul didactic și non-didactic, precum și personalul de îngrijire, implicând părinții.

Asistența individualizată a copiilor se realizează în baza orarului (pentru fiecare copil și per grup de copii cu dizabilități în ansamblu), elaborat pe principii de flexibilitate, ținându-se cont de starea de sănătate a copilului la zi și rezultatele monitorizării progresului în dezvoltare.

⁴ Planul Educațional Individualizat, Structura-model și Ghidul de implementare. Ordinul MECC nr.671 din 01.08.2017

⁵ Copiii beneficiază de alimentație gratuită, de două ori pe zi, la mic dejun și prânz. Meniurile și mesele propriu-zise se pregătesc în cantina școlară, în corespundere cu normele sanitare și cele de siguranță, cu alte cerințe și normative în vigoare, care reglementează organizarea alimentației în mediile școlare.

⁶ Copiilor li se asigură transportarea de la domiciliu spre instituția de învățământ și retur. Copiii sunt transportați în vehicule specializate, fiind însoțiți/supravegheați de adulți.

Model program/orar zilnic individual

Ora	Activități							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Leccióni	Terapie cognitivă. Pregătirea	Consiliere psihologică	Terapie logopedică	Stimulare senzorială/ Kinetoterapie	Activități de recreere	Alimentație	Transportare
08.00								
08.30-11.15								
11.15-11.35								
11.35-12.20								
12.20-13.00								
13.00-13.20								
13.20-13.40								
13.40-14.20								
14.20-15.20								
15.20 -16.00								
16.00								

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

Serviciile prestate fiecărui copil sunt înregistrate în Fișa de evidență respectivă, conform căreia se monitorizează tipurile, durata, intensitatea și ponderea serviciilor (în unități de timp și în %). În acest mod, se duce evidența zilnică, săptămânală și lunară a serviciilor prestate fiecărui copil. În funcție de rezultatele evaluărilor curente și ale monitorizării progresului în dezvoltarea copilului, specialiștii, prin consens, fac modificările de rigoare în orarul prestării serviciilor și, respectiv, în Fișa de evidență a serviciilor prestate.

Fișa de monitorizare a serviciilor prestate copiilor cu dizabilități severe																
Elevul	XXX															
Forma de incluziune	Totală															
Luna	XXX															
Zilele săptămânii	Luni		Marți		Miercuri		Joi		Vineri		Total ore săptămână		Total ore lună		Intensitate (zile per săptămână)	
	Nr. zile în lună	4		4	%	4	%	5	%	5	%	Nr. ore	%	Nr. ore		%
	min.	%	min.	%	min.	%	min.	%	min.	%	min.	%	min.	%	min.	%
Asistență educațională																
Asistență individualizată la lecții	120	25,0	180	37,5	180	37,5	180	37,5	180	37,5	14,0	35,0	62,0	35,2	5	
Asistență educațională CDS în UEI (terapii cognitive)	75	15,6	60	12,5	75	15,6	60	12,5	70	14,6	5,7	14,2	24,8	14,1	5	
Consiliere psihologică	0	0,0	30	6,3	0	0,0	35	7,3	30	6,3	1,6	4,0	7,4	4,2	3	
Asistență logopedică	45	9,4	0	0,0	35	7,3		0,0	0	0,0	1,3	3,3	5,3	3,0	2	
Activități recreative	55	11,5	45	9,4	40	8,3	40	8	50	10,4	3,8	9,6	16,8	9,6	5	
Deprinderi de autoadministrare	30	6,3	20	4,2	20	4,2	20	4,2	20	4,2	1,8	4,6	8,0	4,5	5	
Activități tematice/socializare în UEI	65	13,5	40	8,3	40	8,3	30	6,3	40	8,3	3,6	9,0	15,5	8,8	5	
Total asistență educațională	390	81,3	375	78,1	390	81,3	365	76,0	390	81,3	31,8	79,6	139,9	79,5		
Asistență non-educațională																
Kinetoterapie	0	0,0	15	3,1	0	0,0	25	5,2	0	0,0	0,7	1,7	3,1	1,8	2	
Transportare la/de la școală (însoțit asistent personal)	45	9,4	45	9,4	45	9,4	45	9,4	45	9,4	3,8	9,4	16,5	9,4	5	
Masa (dejun, prânz)	45	9,4	45	9,4	45	9,4	45	9,4	45	9,4	3,8	9,4	16,5	9,4	5	
Total asistență non-educațională	90	18,8	105	21,9	90	18,8	115	24,0	90	18,8	8,2	20,4	36,1	20,5		
T O T A L ASISTENȚĂ:	480	100	480	100	480	100	480	100	480	100	40,0	100	176,0	100		

În selectarea și aplicarea tehnologiilor didactice în procesul de predare-învățare, cadrele didactice se bazează, preponderent, pe principiul diferențierii și individualizării demersului educațional, luând în considerare vârsta și potențialul copiilor, manevrând flexibil toate resursele disponibile.

Tehnologiile didactice în asistența copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe vizează:

- Modificarea curriculumului, pentru asigurarea participării efective a copilului la procesul educațional. Majoritatea copiilor au necesitat modificări de curriculum la nivel de plan-cadru:
 - excluderea unor discipline;
 - comasarea disciplinelor de studiu la nivel de arii curriculare;
 - simplificarea unităților de competențe și a unităților de conținut.

În cazul mai multor copii, a fost abordată o nouă paradigmă a învățării: de la citit/scris/calcul – la formarea celor mai elementare competențe privind pregătirea pentru viață și socializare (achiziția competențelor de comunicare și interacționare, însușirea normelor de autonomie și igienă personală, acceptarea activității în grup etc.);

- Adaptarea metodelor de predare la stilurile de învățare ale copiilor asistați;
- Organizarea activităților pe principii integrate (inclusiv activități organizate în comun de cadrul didactic la clasă/CDS/psiholog/logoped/kinetoterapeut, în variate combinații). Utilizarea jocurilor didactice;
- Adaptarea materialelor didactice;
- Aplicarea metodelor augmentative de comunicare: însușirea și implementarea sistemului PECS, în cazul copiilor care nu comunică verbal;
- Flexibilizarea abordărilor în organizarea activităților de asistență (privind durata, sarcinile de lucru, resursele didactice utilizate). Alternarea formelor de lucru, în funcție de starea de moment a copilului;
- Utilizarea tehnologiilor informaționale (table interactive, laptop, tabletă, telefon) și a tehnologiilor asistive;
- Efectuarea adaptărilor ambientale: asigurarea accesului în incinta instituției (pante de acces, demontarea pragurilor), adaptarea locului de muncă pentru copil, afișarea/utilizarea de repere/pictograme care facilitează identificarea/recunoașterea spațiului de lucru, orarul în imagini al activităților zilnice etc.);
- Aplicarea diferitelor modalități de evaluare a progresului școlar: evaluare raportată la progresul individual al fiecărui copil – cu note și/sau descriptori, fără note, prin încurajări și recompense adecvate;
- Organizarea activităților comune cu participarea copiilor fără dizabilități.
- Îmbinarea procesului educațional în instituția de învățământ cu pregătirea profesională (însușirea unei meserii).
- Implicarea părinților în organizarea activităților de asistență.

Pentru monitorizarea progresului în dezvoltarea copiilor, au fost elaborate și puse în aplicare, pe toată perioada pilotării, două modele de fișe de înregistrare a rezultatelor monitorizării la

finele fiecărui an școlar, pentru două grupuri de copii: (1) cu incluziune totală și (2) cu incluziune parțială.

Monitorizarea se realizează în baza a 63 de indicatori, după cum urmează:

Nr. crt.	Indicatori	Nr. indicatori	
		copii cu incluziune totală	copii cu incluziune parțială
1.	Autonomie personală	5	5
2.	Motricitate fină	9	5
3.	Motricitate grosieră	8	4
4.	Dezvoltare cognitivă	23	10
5.	Limbaș și comunicare	10	6
6.	Dezvoltare socio-emoțională	8	5
Total:		63	35

Constatările privind progresele atestate de fiecare copil, pe fiecare indicator, reies din rezultatele monitorizărilor curente, înregistrate în conformitate cu recomandările privind organizarea procesului PEI.

Modelele de fișe și tabelele generalizate pentru fiecare an de pilotare sunt prezentate mai jos.

**Exemplu Fișă de monitorizare a progresului în dezvoltarea copiilor cu incluziune totală
Anii 2016 – 2020**

Nume, prenume copil: XXX

Legendă:

Lipsă de competențe	Debut de achiziționare de competențe	Competențe însușite
---------------------	--------------------------------------	---------------------

Nr.	Indicatori	Inițial înrolare			2016-2017			2017-2018			2018-2019			2019-2020		
1. Autonomie personală																
1.1	Mănâncă singur															
1.2	Se îmbracă/se dezbracă; se încălță/descalță															
1.3	Abilități de satisfacere de sine stătător a necesităților fiziologice															
1.4	Identifică părți ale corpului, funcțiile acestora															
1.5	Igiena personală															
	General, pe domeniu	4	1	0	0	5	0	0	0	5	0	0	5	0	0	5
	%	80,0	20,0	0	0	100	0	0	0	100	0	0	100	0	0	100
2. Motricitatea fină																
2.1	Manipulează cu obiecte de mărime medie (cuburi, mulaje de fructe, legume etc.)															
2.2	Manipulează cu obiecte mici (mărgele, semințe, etc.)															
2.3	Modelează figurine din plastilină															
2.4	Încheie/descheie nasturii															
2.5	Leagă/dezleagă șireturi															
2.6	Mototoleşte, împătoreşte hârtia															
2.7	Apucă obiectele cu mâna, ține creionul															
2.8	Foloseşte cu suport suplimentar (echipament specializat sau cu ajutor din partea adultului) pixul, creionul															
2.9	Taie cu foarfeca după contur (linie, cerc, pătrat)															
	General, pe domeniu	7	2	0	1	8	0	0	3	6	0	0	9	0	0	9

		%	77,8	22,2	0	11	89	0	0	34	67	0	0	100	0	0	100
3. Motricitate grosieră																	
3.1	Stă în poziție verticală																
3.2	Se deplasează singur																
3.3	Se deplasează cu suport																
3.4	Se deplasează în scaunul cu roțile. Manevrează singur căruciorul																
3.5	Se transferă independent din/in cărucior pe scaun																
3.6	Urcă/ coboară scările																
3.7	Aruncă/prinde mingea																
3.8	Pedalează bicicleta																
	General, pe domeniu		8	0	0	6	2	0	2	4	2	2	0	6	2	0	6
		%	100	0	0	75	25	0	25	50	25	25	0	75	25	0	75,0
4. Cognitiv																	
4.1	Stabilește contactul vizual																
4.2	Examinează/analizează atent obiectul/jucăria																
4.3	Transferă privirea de pe obiect pe imagini/fișe de lucru și cărți colorate																
4.4	Se concentrează în activitate 10 – 45 min.																
4.5	Clasifică obiectele în categorii de grupuri																
4.6	Compară obiecte și persoane după mărime (mic-mare, scund-înalt)																
4.7	Asociază obiect -imaginile, obiect -acțiune																
4.8	Numără în limita 0-100																
4.9	Face corespondență număr- cantitatea																
4.10	Potrivește cifre cu număr de obiecte; litere cu imaginea obiectelor ce încep cu litera respectivă																
4.11	Recunoaște inscripția cu numele lui																
4.12	Citește pe silabe/cursiv; cuvinte/ texte																
4.13	Scrive după model/scrive prin dictare																
4.14	Rezolvă exerciții/probleme cu 1-2 operații																
4.15	Face puzzle 4-24 piese(și mai mult)																

4.16	Realizează sarcini la calculator (scrie, desenează, accesează jocuri)															
4.17	Memorează prin asociere imagini, obiecte															
4.18	Cunoaște regimul zilnic, reflectat în pictograme/scris															
4.19	Memorează poezii, cântecele până la 1-4 catrene															
4.20	Percepe sarcinile/mesajul prin imagini (PECS) și scrise (text)															
4.21	Percepe mesajul auzit/vorbit															
4.22	Percepe volumul (mare, mic) și suprafața obiectului (moale, tare, pufos, nisipos) prin pipăit															
4.23	Participă la activități în clasă															
	General, pe domeniu	18	5	0	16	7	0	3	15	5	0	8	15	0	0	23
	%	78,3	21,7	0	70	31	0	13	65	22	0	35	75	0	0	100
5. Limbaj și comunicare																
5.1	Comunică verbal															
5.2	Utilizează comunicarea augmentativă (PECS)	Nu necesită														
5.3	Folosește propoziții din 2-4 cuvinte															
5.4	Înțelege instrucțiunile simple (<i>atenție, ascultă, privește, stop</i> etc.)															
5.5	Urmează instrucțiuni complexe (2-3 pași) în bază de algoritm															
5.6	Folosește până la 50 de cuvinte în comunicare															
5.7	Povestește după imagini															
5.8	Poate cere ajutor / permisiune															
5.9	Participă într-o conversație scurtă															
5.10	Continuă propoziții cu început dat															
	General, pe domeniu	3	6	0	3	6	0	0	4	5	0	0	9	0	0	9
	%	33,3	66,7	0	34	67	0	0	45	56	0	0	100	0	0	100
6. Socio-emoțional																
6.1	Își exprimă sentimentele, stările și interesele proprii															
6.2	Stabilește relații interpersonale cu colegii, se salută															

6.3	Se implică în jocuri cu alți copii																
6.4	Conștientizează sentimentele altei persoane (bucuria, tristețea, supărarea etc.)																
6.5	Folosește formule de politețe: "mulțumesc", "te rog", etc.																
6.6	Reacționează adecvat la solicitările adultului cu privire la schimbarea comportamentului																
6.7	Manifestă încredere de sine																
6.8	Acceptă contactul tactil																
General, pe domeniu		8	0	0	6	1	1	0	6	2	0	3	5	0	2	6	
		%	100	9	9	75	13	13	0	75	25	0	38	63	0	25	75

**Exemplu de fișă de monitorizare a progresului în dezvoltarea copiilor cu incluziune parțială
Anii 2016 – 2019**

Nume, prenume copil: **XXX, absolvent 2019**

Legendă:

Lipsă de competențe	Debut de achiziționare de competențe	Competențe însușite
---------------------	--------------------------------------	---------------------

Nr.	Indicatori	Inițial înrolare			2016-2017			2017-2018			2018-2019			2019-2020		
1. Autonomie personală																
1.1	Mănâncă cu sprijinul adultului															
1.2	Ține și duce un pahar cu apă la gură															
1.3	Se îmbracă / dezbracă															
1.4	Exprimă nevoia de satisfacere a necesităților fiziologice															
1.5	Acceptă suportul adultului în exercitarea igienei personale (spălarea pe mâini, față, etc.)															
General, pe domeniu		5	0	0	5	0	0	4	1	0	2	3	0			
		%	100	0	0	100	0	0	80	20	0	40	60	0		
2. Motricitatea fină																
2.1	Poate atinge un obiect sau o persoană															

2.2	Apucă obiectul															
2.3	Apuca un obiect de dimensiuni, medii (o jucărie cu mâner, o minge mică, etc.)															
2.4	Apasă tastele/butoanele unei jucării, care produce sunete															
2.5	Poate lăsa obiectul din mână															
General, pe domeniu		5	0	0	5	0	0	0	5	0	0	5	0			
		%	100	0	0	100	0	0	0	100	0	0	100	0		
3. Motricitate grosieră																
3.1	Se ridică în poziție verticală cu ajutorul adultului															
3.2	Se deplasează în scaun cu roțile manipulat de adult															
3.3	Ține lingura, cu sprijinul adultului															
3.4	Urcă/ coboară treptele cu sprijin															
3.5	Aruncă/prinde mingea															
General, pe domeniu		3	2	0	1	4	0	0	4	1	0	1	5			
		%	60	40	0	20	80	0	0	80	20	0	20	100		
4. Cognitiv																
4.1	Examinează/analizează atent obiectul/jucăria															
4.2	Reacționează la stimulii vizuali/auditivi															
4.3	Urmărește obiectele/persoane															
4.4	Reacționează la stimuli gustativi															
4.5	Reacționează la stimulare tactilă															
4.6	Reacționează la stimuli olfactivi															
4.7	Recunoaște vocea persoanelor apropiate															
4.8	Își înțelege numele reacționând cu privirea															
4.9	Se orientează în timp, în bază de pictograme și fenomene din natură															
4.10	Face asociația dintre obiecte cunoscute și imagini															
General, pe domeniu		4	6	0	1	9		0	10	0	0	0	10			
		%	40	60	0	10		0	100	0	0	0	100			

5. Limbaj și comunicare													
5.1	Exprimă ne-dorința de a face ceva prin plâns, țipăt												
5.2	Exprimă stările de durere /disconfort												
5.3	Exprimă stări de bucurie, țipăt, râset, etc.												
5.4	Începe să vocalizeze, când vorbesc cei din jur												
5.5	Produce gănguritul, apar combinații simple de consoană-vocală												
5.6	Reproduce, imită sunetele auzite, încearcă să dezvolte o vorbire ecolalică												
General, pe domeniu		6	0	0	2	4	0	1	5	0	1	0	5
%		100	00	0	33	67	00	17	83	0	17	0	83
6. Socio-emoțional													
6.1	Își exprimă sentimentele, stările și interesele proprii prin zâmbet sau plâns												
6.2	Acceptă aflarea în grup de copii												
6.3	Acceptă contactul tactil												
6.4	Își exprimă preferințele pentru comunicarea /jocul cu anumiți copii												
6.5	Recunoaște membrii familiei												
General, pe domeniu		5	0	0	2	3	0	0	5	0	0	2	3
%		100	0	0	40	60	0	0	100	0	0	40	60

Rezultate generalizate ale monitorizării progresului în dezvoltarea copiilor cu dizabilități severe, cu incluziune totală:

Legendă:

Lipsă de competențe	Debut de achiziționare de competențe	Competențe însușite
---------------------	--------------------------------------	---------------------

Nr.	Domenii monitorizate	13 copii			13 copii			12 copii			10 copii			7 copii		
		Inițial înrolare			2016-2017			2017-2018			2018-2019			2019-2020		
1.	Autonomie personală	6	7		3	7	3	1	5	6	1	3	6		2	5
	%	46,2	53,8		23,1	53,8	23,1	8,3	41,7	50,0	10,0	30,0	60,0		28,6	71,4
2.	Motricitatea fină	8	4	1	4	7	2	1	7	4	1	4	5		1	6

	%	61,5	30,8	7,7	30,8	53,8	15,4	8,3	58,3	35,4	10,0	40,0	50,0		14,3	85,7
3.	Motricitate grosieră	5	6	2	3	7	3	2	4	6	2	1	7		1	6
	%	38,5	46,2	15,4	23,1	53,8	23,1	16,7	35,4	50,0	20,0	10,0	70,0		14,3	85,7
4.	Competențe cognitive	7	5	1	5	5	3	1	5	6	1	2	7		2	5
	%	53,8	38,5	7,7	38,5	38,5	23,1	8,3	41,7	50,0	10,0	20,0	70,0		28,6	71,4
5.	Limbaj și comunicare	7	4	2	4	2	7	1	4	7		4	6		2	5
	%	53,8	30,8	15,4	30,8	15,4	53,8	8,3	35,4	58,3		40,0	60,0		28,6	71,4
6.	Comportament socio-emoțional	8	5		6	5	2	1	7	4		4	6		1	6
	%	61,5	38,5		46,2	38,5	15,4	8,3	58,3	35,4		40,0	60,0		14,3	85,7

Rezultate generalizate ale monitorizării progresului în dezvoltarea copiilor cu incluziune parțială:

Nr.	Domenii monitorizate	8 copii			8 copii			8 copii			7 copii			4 copii		
		Inițial înrolare			2016-2017			2017-2018			2018-2019			2019-2020		
7.	Autonomie personală	8			7	1		2	5	1	1	5	1	1		3
	%	100			87,5	12,5		25,0	62,5	12,5	14,3	71,4	14,3	25,0		75,0
8.	Motricitatea fină	7	1		4	4		2	3	3		2	5		1	3
	%	87,5	12,5		50,0	50,0		25,0	37,5	37,5		28,6	71,4		25,0	75,0
9.	Motricitate grosieră	5	2	1	2	5	1	2	4	2		5	2		2	2
	%	100	25,0	12,5	25,0	62,5	12,5	25,0	50,0	25,0		71,4	28,6		50,0	50,0
10.	Competențe cognitive	8			2	6		1	6	1		5	2		2	2
	%	100			25,0	75,0		12,5	75,0	12,5		71,4	28,6		50,0	50,0
11.	Limbaj și comunicare	8			2	6		1	6	1		5	2		2	2
	%	100			25,0	75,0		12,5	75,0	12,5		71,4	28,6		50,0	50,0
12.	Comportament socio-emoțional	5	3		3	5		1	5	2		5	2		2	2
	%	62,5	37,5		37,5	62,5		12,5	62,5	25,0		71,4	28,6		50,0	50,0

În rezultatul aplicării instrumentelor de monitorizare/evaluare a progreselor în dezvoltarea copiilor, s-a constatat o creștere continuă a competențelor copiilor pe toate domeniile de dezvoltare, începând cu primul an de înrolare. Practic, toți copiii au achiziționat competențe pe fiecare domeniu monitorizat. Astfel, la finele pilotării, nici un copil nu atestă lipsă totală de competențe, iar informațiile cu privire la ponderea celor care au început să dezvolte și au reușit să achiziționeze competențe prezintă următoarea situație:

Domeniul	Ponderea copiilor cu:		
	Lipsă de competențe	competențe în proces de dezvoltare	competențe achiziționate
Dezvoltare cognitivă	0	28,6	71,4
Limbaj și comunicare	0	28,6	71,4
Comportament socio-emoțional	0	14,3	85,7
Autonomie personală	0	28,6	71,4
Motricitate fină	0	14,3	85,7
Motricitate grosieră	0	14,3	85,7

2.3. Resursele necesare pentru asigurarea calității procesului educațional

Resurse umane

Unul din factorii importanți în asigurarea calității asistenței îl constituie resursele umane. Prin decizia Consiliului raional, listele de personal ale liceului au fost suplimentate cu unități de funcții pentru asistența țintită a grupului de copii cu dizabilități severe, care includ:

▪ coordonator UEI, director adjunct pentru educația incluzivă	1 unitate	▪ kinetoterapeut	2 unități
▪ cadru didactic de sprijin	5 unități	▪ asistent personal	5 unități
▪ psiholog	1 unitate	▪ conducător auto	2 unități
▪ logoped	1 unitate	▪ îngrijitor spații	1 unitate

Unitățile de personal au fost instituite conform normativelor stabilite în legislația în vigoare, fiind adaptată la necesitățile instituției angajarea asistenților personali.

Recrutarea și angajarea specialiștilor s-a realizat în baza de concurs, conform metodologiei aprobate de Consiliul de Administrație al instituției de învățământ. Pentru fiecare poziție didactică și nedidactică, au fost elaborate și aprobate în modul corespunzător fișe de post, în care au fost incluse responsabilitățile de bază/generale și cele specifice ale fiecărei funcții.

Pe parcursul pilotării Modelului, personalul angajat pentru asistența specializată a copiilor cu dizabilități severe, au parcurs un program cuprinzător de instruire continuă, elaborat inițial în baza evaluării necesităților personalului și ajustat/completat pe parcurs ca răspuns la necesitatea formării unor competențe noi.

Specialiștii UEI, au fost încadrați în peste 165 de activități de formare continuă, care au însumat 1234 de ore de instruire:

Tip formare	Nr. activități	Nr. ore	Comentarii
Cursuri de formare profesională continuă	1	100	Curs de formare certificat, realizat de IȘE, în comun cu Lumos
Stagii/sesiuni	2	80	Cu participarea, în calitate de formatori, a experților din Marea Britanie și a experților naționali, specialiști în asistența copiilor cu tulburări din spectrul autist, tulburări de limbaj etc.
Seminare	62	420	Organizate cu suportul Lumos, cu implicarea experților pe domenii de dezvoltare a copiilor.
Vizite de studiu	1	24	Vizită de documentare și implicare în activități practice în școlile Calverton School și Cleves School din Londra, Marea Britanie.
Ateliere metodologice	99	610	Activități mixte, transfer de cunoștințe combinat cu activități de tip <i>coaching</i> la locul de muncă.
	165	1234	

Suplimentar, personalul didactic și nedidactic a achiziționat competențe noi/suplimentare prin autoinstruire, fiind determinat de necesitatea adaptării continue la cerințele speciale ale copiilor cu dizabilități severe/multiple.

Resurse materiale

Egalizarea șanselor și oportunităților educaționale ale copiilor cu dizabilități este imposibilă în lipsa dotării procesului educațional cu suporturi de învățare, materiale didactice, literatură, tehnică de calcul, echipamente (de mobilitate, de reabilitare), unități de transport și alte dotări destinate realizării calitative și integrale a obiectivelor procesului educațional.

În cadrul pilotării Modelului, s-a atras atenție specială acestui aspect. Astfel, procesul educațional a fost asigurat cu materiale didactice speciale, care includ culegeri cu exerciții pe diverse teme (matematică, limbă română, cunoașterea lumii), materiale pentru dezvoltarea proceselor psiho-fizice (memorie, atenție, percepție), fișe, seturi de figuri, imagini etc., utilizate în mod creativ și flexibil de către specialiști.

Biblioteca Liceului a fost completată cu literatură metodică în care se regăsesc recomandări utile pentru asistența copiilor cu CES/dizabilități pe domeniile educațional, psihologic, logopedic, kinetoterapeutic, precum și pentru lucrul cu părinții copiilor.

Calitatea procesului este, de asemenea, asigurată de tehnică de calcul și dispozitive ce determină calitatea educației în secolul 21:

- 2 table interactive;
- 4 computere;
- 8 laptop-uri;
- 10 planșete,

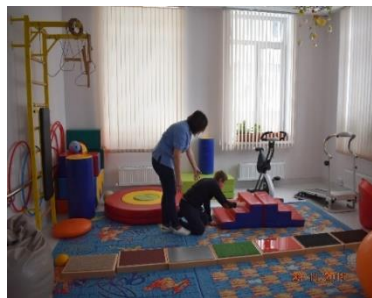
care se utilizează în activități individuale și de grup.

La fel de importante sunt și dotările/ echipamentele destinate terapiilor de abilitare/ reabilitare a copiilor cu dizabilități neuromotorii, dar și cu alte deficiențe în dezvoltare. În acest sens, un rol semnificativ îl are sala senzorială, în care sunt create oportunități pentru învățarea multisenzorială, furnizarea de terapii specifice, organizarea activităților de recreere etc.

Prestarea terapiilor orientate spre reabilitarea copiilor cu dizabilități neuromotorii, dezvoltarea motricității fine și grosiere, a altor competențe este asigurată cu echipamente de ultimă generație.

Pentru a facilita mobilitatea copiilor și a asigura accesibilizarea spațiilor instituției de învățământ, au fost procurate echipamente de mobilitate puse la dispoziția copiilor: scaune cu roțile pentru diferite vârste, cadre de mers, verticalizatoare, elevatoare. De asemenea, a fost instalat un ascensor care facilitează accesul copiilor în scaune cu roțile și celor cu deficiențe de mobilitate la etajele superioare, în sălile de clasă și alte spații educaționale.

În procesul pilotării, în LT "Petre Ștefănuță" au fost create spații moderne, dotate cu mobilier și echipamente corespunzătoare serviciilor/programelor de suport și abilitare furnizate copiilor. Pentru a asigura conformitatea amenajării spațiilor destinate incluziunii copiilor cu dizabilități cu principiile designului universal și standardele în domeniu, la etapa de proiectare, au fost consultați experți, arhitecți internaționali. În acest mod, s-a reușit crearea unor spații accesibile, funcționale, ergonomice.

Accesul copiilor cu dizabilități neuro-motorii severe, care se deplasează în scaun cu roțile, este asigurat prin două pante construite cu respectarea normelor în vigoare (unghi de înclinare, lungime, bare etc.).

Accesul în sălile destinate lucrului cu copiii în scaune cu roțile este facilitat prin mecanisme care permit deschiderea tuturor ușilor interioare în ambele direcții. Mobilierul este adaptat la necesitățile copiilor.

Amenajarea spațiilor exterioare cu echipamente de recuperare, jocuri dezvoltative și alte dotări asigură organizarea activităților educaționale și de recuperare în aer liber.

Două unități de transport specializat (microbuze), adaptate pentru persoanele în scaune cu roțile, asigură transportarea copiilor din 12 localități ale raionului la și de la școală.

Resurse financiare

Resursele financiare alocate în perioada pilotării Modelului, se constituie din două componente de bază: (1) resursele de creare a UEI ca serviciu de implementare a Modelului și (2) resursele pentru asigurarea funcționalității UEI.

Resursele financiare pentru crearea UEI au fost alocate de Consiliul Raional Ialoveni (contribuție la construcția spațiilor) și Lumos (contribuție la construcția și dotarea spațiilor, instruirea personalului), conform Acordului de colaborare și Contractului specific încheiat în acest scop.

În total, pentru crearea și dotarea UEI a fost alocată suma de 9 184 221 MDL, inclusiv:

- contribuția Consiliului Raional Ialoveni – 1 100 000 MDL;
- contribuția Lumos – 8 184 221 MDL:
 - pentru construcție – 4 378 681 MDL,
 - pentru dotări – 3 805 540 MDL, din care 2 102 645 MDL pentru procurarea a două unități de transport specializat.

Alocațiile financiare pentru asigurarea funcționării UEI sunt direcționate de la nivel central, bugetul anual constituind 1 856 500 MDL, în baza estimărilor realizate în conformitate cu reglementările în domeniu. Aceste alocații sunt destinate pentru:

- remunerarea muncii angajaților (salarii) și formarea profesională continuă;
- procurarea materialelor didactice;
- procurarea produselor igienice și întreținere spații;
- acoperirea cheltuielilor de întreținere/gestionare a unităților de transport.

Ponderea cea mai mare din cheltuielile bugetare o constituie cele care asigură satisfacerea necesităților copiilor. Acestea sunt direcționate la:

- salarizarea și formarea profesională continuă a personalului implicat în asistența copiilor;
- procurarea materialelor didactice;
- transportarea copiilor la și de la școală;
- alimentarea copiilor (de două ori pe zi);
- procurarea produselor de igienă/ îngrijire a copiilor;
- procurarea și completarea, la necesitate, a echipamentelor pentru facilitarea mobilității copiilor (elevator pentru urcarea/coborârea la alt nivel al blocului instituției de învățământ, construcția liftului);
- procurarea echipamentului pentru re-poziționarea copiilor cu dizabilități fizice severe (din scaunul cu roțile pe masa pentru masaj și invers ș.a.);
- dotarea spațiilor exterioare pentru activități în aer liber ș.a.

Ponderea cheltuielilor destinate **nemijlocit satisfacerii necesităților copiilor** în structura bugetului anual este următoarea:

Anul	2017	2018	2019
Buget anual alocat UEI (total, mii lei)	1 856,5	1 856,5	1 856,5
Alocații destinate nemijlocit copiilor (mii lei)	1 222,2	1 383,0	1 564,5
Pondere din bugetul anual alocat (%)	65,83%	74,5%	84,35%

Creșterea alocațiilor nemijlocit destinate copiilor este condiționată de majorarea salariilor în sistemul educațional. În acest context, se constată și o creștere a cheltuielilor per copil:

Anul	2017	2018	2019
Nr. copii asistați în UEI	26	26	25
Buget anual alocat UEI (total, mii lei)	1 856,5	1 856,5	1 856,5
Valoarea alocațiilor totale per copil (mii lei)	71,4	71,4	74,26
Alocații destinate nemijlocit copiilor (mii lei)	1 222,2	1 383,0	1 564,5
Valoarea alocațiilor financiare destinate nemijlocit unui copil (mii lei)	47,0	53,2	62,6

Deși aparent costurile per copil sunt mai mari comparativ cu valorile costurilor standard pentru un copil în învățământul general, acestea sunt, totuși, mai mici față de costurile de întreținere a unui copil cu dizabilități severe și necesități complexe în instituții rezidențiale speciale. În anumite cazuri, costurile respective variază în jurul valorii de 100,000 MDL.

Important și remarcabil, însă, este faptul că educația copilului în instituția de învățământ general are beneficii incomparabile față de plasamentul în instituții rezidențiale și pilotarea Modelului UEI demonstrează cu prisosință acest lucru (a se vedea capitolul *Rezultatele pilotării*).

3. Rezultatele pilotării

3.1. Pentru copii

Pornind de la scopul dezvoltării și implementării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe, rezultatele pilotării sunt analizate din diverse perspective, toate fiind focalizate, direct sau indirect, pe beneficiile pentru copii.

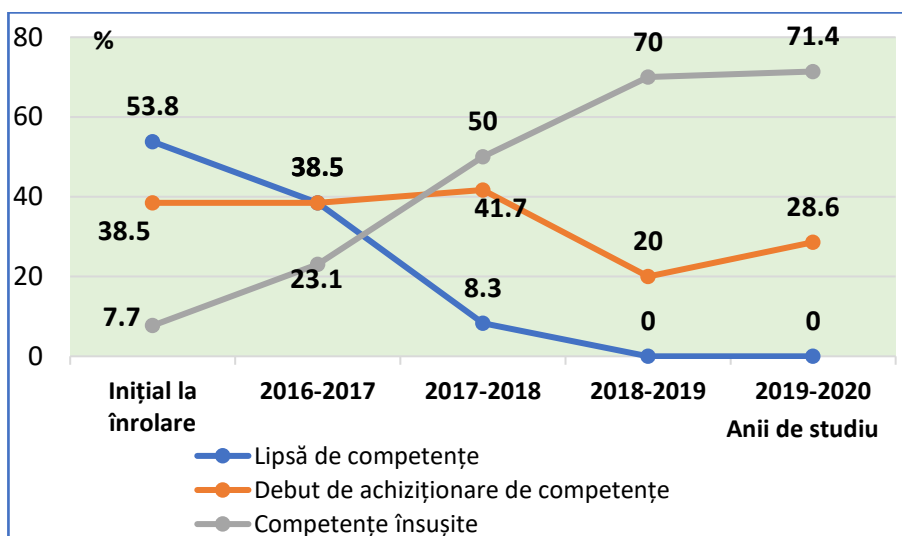
Rezultatele pentru copii sunt multiple, multidimensionale și comportă beneficii pe termen lung, manifestate atât în progresele înregistrate în dezvoltarea lor personală, cât și în relațiile lor cu familia, școala, colegii, comunitatea și lumea exterioară, în general.

Grupul de copii cu dizabilități severe înrolați în LT "Petre Țtefănuță" experimentează bucuria învățării alături de semenii lor după perioade îndelungate de excludere, marginalizare, plasare în anonimat. Ei sunt cunoscuți și recunoscuți de comunitatea școlară, sunt incluși, cu drepturi și responsabilități egale, în toate procesele școlare.

Eșantionul de copii înrolați la momentul demarării procesului de pilotare a Modelului au înregistrat progrese în dezvoltare începând cu primul an, acestea fiind în creștere continuă până la finele pilotării. Fiind cuantificate din punct de vedere cantitativ, rezultatele copiilor pe domenii de dezvoltare prezintă următoarea situație:

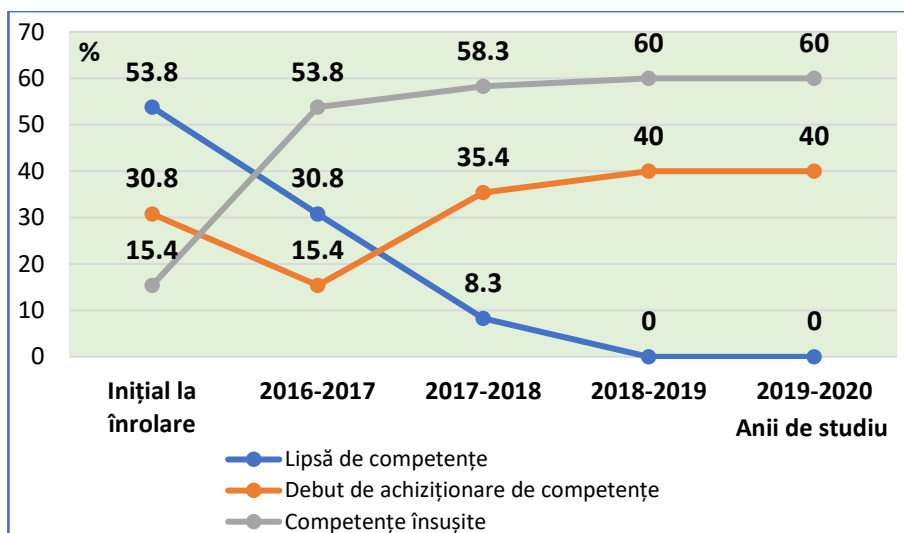
Rezultate pe domeniul dezvoltării cognitive:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 53,8% la etapa inițială de înrolare, la 38,5% la finele primului an și 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 7,7% la etapa inițială de înrolare, la 23,1% la finele primului an, și 71,4% la finele pilotării.

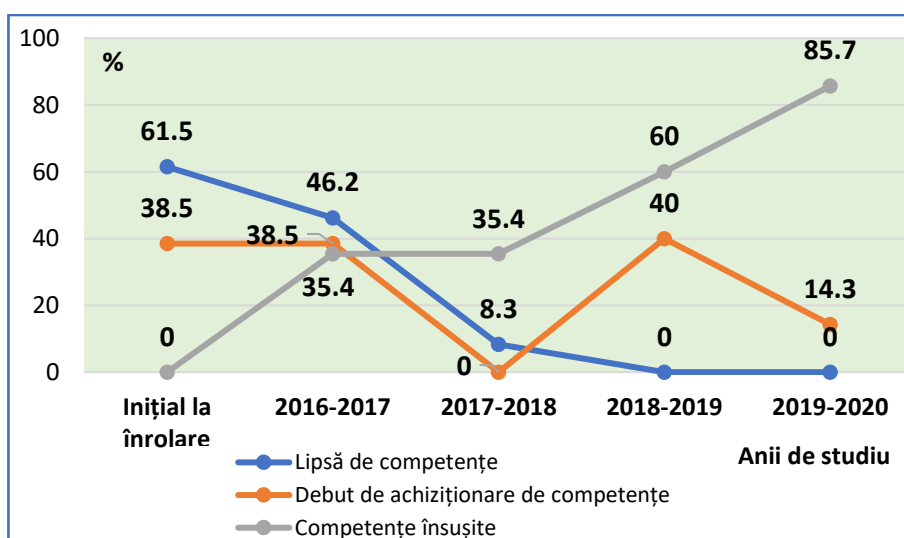
Rezultate în dezvoltarea limbajului și comunicării:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 53,8% la etapa inițială de înrolare, la 30,8% la finele primului an și 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 15,4% la etapa inițială de înrolare, la 53,8%, la finele primului an, și 60,0% la finele pilotării.

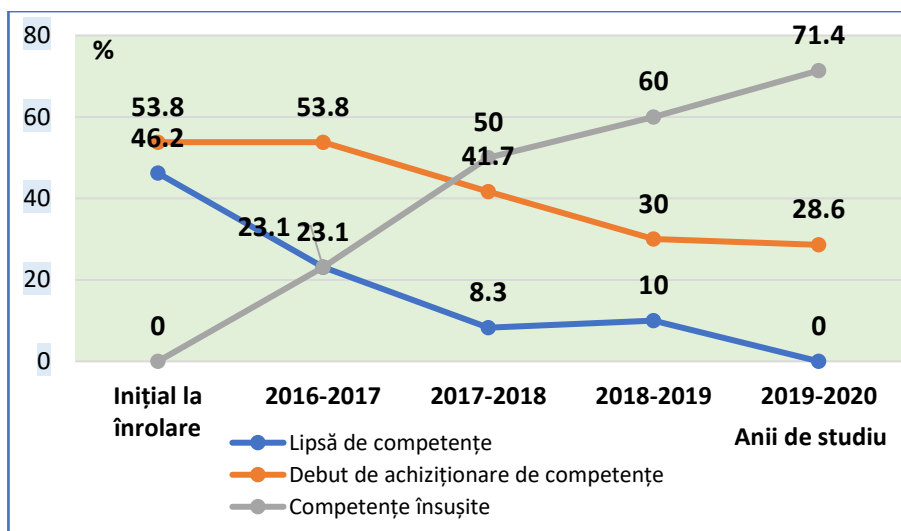
Rezultate în dezvoltarea socio-emoțională:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 61,5% la etapa inițială de înrolare, la 46,2% la finele primului an și 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 0% la etapa inițială de înrolare, la 35,4% la finele primului an, și 85,7% la finele pilotării.

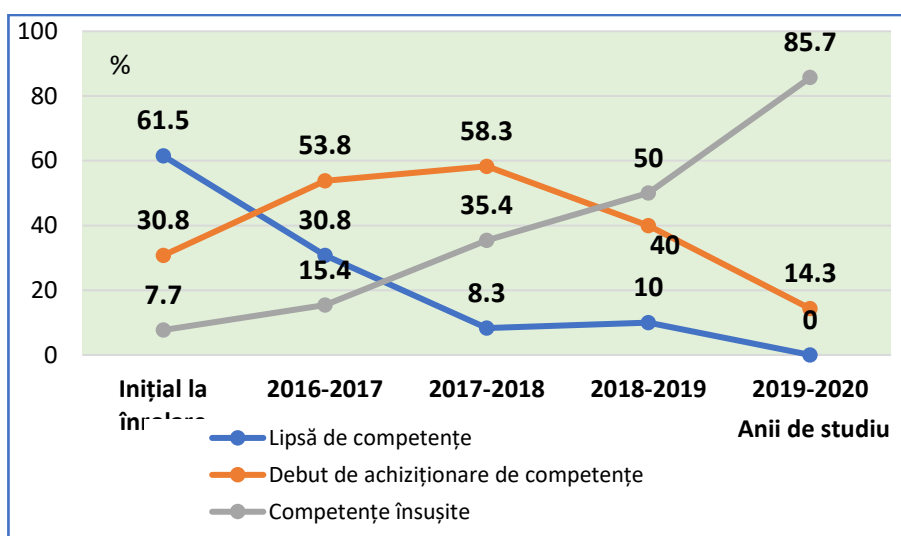
Rezultate în dezvoltarea autonomiei personale:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 46,2% la etapa inițială de înrolare, la 23,1% la finele primului an și 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 0% la etapa inițială de înrolare, la 23,1% la finele primului an, și 71,4% la finele pilotării.

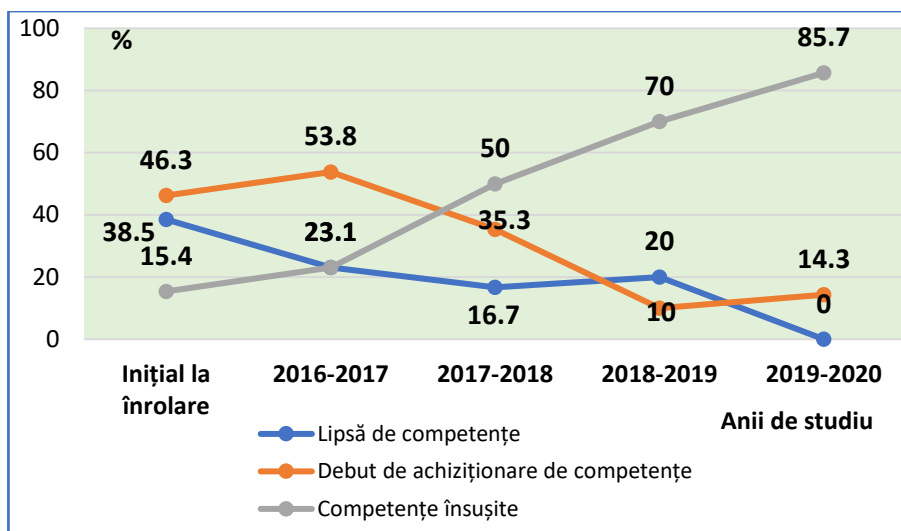
Rezultate în dezvoltarea motricității fine:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 61,5% la etapa inițială de înrolare, la 23,1% la finele primului an și 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 7,7% la etapa inițială de înrolare, la 15,4% la finele primului an, și 85,7% la finele pilotării.

Rezultate în dezvoltarea motricității grosiere:

- Ponderea copiilor cu lipsă totală de competențe a scăzut de la 46,3% la etapa inițială de înrolare, la 0% la finele pilotării;
- Ponderea copiilor cu competențe achiziționate a crescut de la 15,4% la etapa inițială de înrolare, la 32,1% la finele primului an, și 85,7% la finele pilotării.

Asistența individualizată, axată pe necesitățile, particularitățile individuale de dezvoltare și competențele copilului, care a determinat progresul deosebit al copiilor, a demonstrat posibilitatea de oferire a șanselor pentru finalizarea învățământului gimnazial. Unul din copii a fost inclus în sesiunea de evaluare 2019, a absolvit cu succes învățământul gimnazial și a primit certificatul respectiv.

Un exemplu de progres în dezvoltare și dovadă a eficienței abordării integrate, îl constituie însușirea meseriei de cizmar de către unul din copii, paralel cu participarea la procesul educațional.

Progresele în dezvoltarea copiilor au condiționat comportamente noi, necunoscute de către aceștia până la înscrierea în instituția de învățământ general. Un rezultat remarcabil poate fi considerată implicarea și participarea activă a copiilor în viața școlară și comunitară. Acest lucru a devenit posibil grație:

- Formării competențelor de învățare – pe discipline integrate și separate;
- Formării abilităților de comunicare verbală și non-verbală;
- Dezvoltării deprinderilor de relaționare în cadrul colectivităților;
- Formării deprinderilor de autoadministrare;
- Ameliorării capacității de mobilitate;
- Orientării profesionale.

3.2. Pentru personal

Pilotarea modelului UEI a constituit o provocare profesională pentru personalul LT "Petre Ștefănuță" Ialoveni, pe care au acceptat-o și gestionat-o reușit.

Personalul a beneficiat de multiple formări în domeniul educației incluzive, în general și, în asistența copiilor cu dizabilități severe, în particular, realizate la nivel instituțional, național și internațional.

Cele mai importante rezultate pentru cadrele didactice se exprimă în:

- Creșterea competențelor specifice de planificare, organizare și furnizare a suportului educațional pentru copiii cu dizabilități severe;
- Cunoașterea și realizarea cu succes a procesului PEI, inclusiv a adaptărilor/modificărilor curriculare;
- Cunoașterea și aplicarea celor mai avansate tehnologii educaționale pentru asigurarea incluziunii copiilor cu CES/dizabilități;
- Consolidarea capacității de lucru în comun cu alți specialiști și de valorizare a contribuției părinților în asistența copiilor;
- Cultivarea și promovarea unor atitudini noi față de educația copiilor și drepturile persoanelor cu dizabilități în general;
- Dezvoltarea continuă a capacității de informare, autoinstruire și dezvoltare profesională generală.

Cadrele didactice din liceu au dezvoltat și promovat practici incluzive inedite, inovative, pe care le-au diseminat:

- în cadrul sesiunilor de formare profesională continuă (nivel raional, național, internațional);
- în cadrul vizitelor în liceu a multiplelor delegații din raion, din țară, de peste hotare;
- în cadrul emisiunilor radio/TV.

În scopul creșterii capacităților resurselor umane, motivării profesionale a angajaților, administrația liceului încurajează cadrele în susținerea gradelor didactice, în stimularea activității creative, promovarea experienței avansate și inovatoare, în autoformare și perfecționare continuă.

Situația privind confirmarea/conferirea de grade didactice personalului implicat în asistența directă a copiilor cu dizabilități severe indică următoarele:

- toate cadrele didactice de sprijin, logopedul și psihologul sunt deținătoare ale gradului didactic doi;
- coordonatorul UEI este deținător al gradului managerial doi.

Avansarea în carieră este o prioritate a personalului și unii specialiști se pregătesc pentru a accede la niveluri superioare: logopedul face studii de doctorat în *Psihopedagogie specială* la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”; iar psihologul susține atestarea la gradul didactic unu în anul de studii 2020/2021.

Înșușind o nouă paradigmă a învățării, cadrele didactice au demonstrat că orice copil, fără nici o condiționalitate cu referire la starea de sănătate, situația socială sau materială, poate învăța și au demitizat, în acest fel, ideea copiilor "ne-educogeni".

3.3. Pentru instituție

LT "Petre Țtefănuță" este una din primele instituții din țară care au demarat procesele de dezvoltare a educației incluzive imediat după aprobarea, în 2011, a Programului Național EI. Acceptarea de către liceu a pilotării unui model educațional nou, necunoscut și unic în țară a constituit o adevărată provocare, dar și o mare responsabilitate.

Pentru a implementa Modelul de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe, au fost operate schimbări calitative și adaptări în toate aspectele de organizare și funcționare instituțională:

- A fost reconsiderată planificarea strategică și operațională;
- Au fost elaborate, adoptate și implementate politici și proceduri instituționale noi;
- Au fost completate cu roluri și responsabilități noi atribuțiile subdiviziunilor structurale, ale unităților instituționale, ale administrației și cadrelor didactice;
- A fost reconcepută structura și activitatea Consiliului Elevilor;
- A fost regândită proiectarea și furnizarea procesului educațional;
- Au fost promovate noi abordări în lucrul cu părinții etc.

Pilotarea Modelului a condus la noi abordări ale managementului instituției, și a influențat, într-un anumit fel, agenda organelor de conducere ale liceului.

Aspecte, probleme aferente pilotării Modelului, au fost examinate în 21 de ședințe ale Consiliului de Administrație și 27 de ședințe ale Consiliului profesoral.

Liceul a dezvoltat, promovat și demonstrat în această perioadă, performanțe pe cele trei dimensiuni ale educației incluzive: politici incluzive, practici incluzive, cultură incluzivă.

Anii de studiu	Nr. ședințe	
	Consiliul de administrație	Consiliul profesoral
2016-2017	8	8
2017-2018	6	8
2018-2019	3	5
2019-2020	4	6
Total:	21	27

În cadrul Concursului național privind acordarea Trofeului „Alexandra Grajdian”, pentru *Curaj și Inovație în Promovarea Educației Incluzive*, LT „Petre Țtefănuță” Ialoveni i-a fost acordată Diploma pentru promovarea educației incluzive la nivel național (05.12.2018).

Succesele obținute în incluziunea copiilor cu CES/dizabilități au contribuit la consolidarea Liceului în calitate de centru metodologic care împărtășește experiența avansată și bunele practici instituțiilor de învățământ, altor instituții, organizații, autorități din raion, din țară și de peste hotare.

Pe toată perioada de pilotare, experiența liceului a fost diseminată în cadrul vizitelor de documentare, efectuate de persoane/delegații – în total 1168 de persoane, care au apreciat rezultatele remarcabile în incluziunea copiilor cu dizabilități severe:

Nivel de diseminare	Delegații persoane care au vizitat liceul
La nivel raional	<ul style="list-style-type: none">▪ președintele raionului, vice-președinții raionului, șefii de subdiviziuni ale Consiliului Raional Ialoveni;▪ primari ai localităților din r. Ialoveni;▪ directori de școli, instituții preșcolare.

La nivel republican	<ul style="list-style-type: none"> ▪ reprezentanți ai Guvernului Republicii Moldova; ▪ reprezentanți ai Parlamentului Republicii Moldova; ▪ reprezentanții MECC, MF, MMPS, CRAP, IFC; ▪ șefii organelor locale de specialitate în domeniul învățământului din raioanele republicii; ▪ șefi ai direcțiilor asistență socială și protecție a familiei din raioanele republicii; ▪ consilieri municipali și reprezentanții APL din mun. Chișinău; ▪ primari din diferite raioane ale republicii; ▪ studenți și profesori de la Universitatea de Stat din Moldova; ▪ studenți și profesori de la de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”; ▪ șefii SAP din 35 de raioane ale republicii; ▪ reprezentanți ai structurilor Comitetului executiv din UTA Găgăuzia (din domeniile educație, social, sănătate); ▪ reprezentanți ai Alianței ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF); ▪ reprezentanți ai Fondului de Investiții Sociale din Moldova; ▪ reprezentanți ai ONGO-urilor în domeniu (A.O. CCF Moldova, A.O. Keystone Moldova, A.O. Motivație, A. O. Tony Hawks Centru ș.a.);
La nivel internațional	<ul style="list-style-type: none"> ▪ experți din Marea Britanie; ▪ experți ai Băncii Mondiale; ▪ reprezentanții UNICEF; ▪ deputați în Parlamentul României; ▪ directorul Colegiului Național ”Mihail Sadoveanu” din municipiul Pașcani; ▪ delegația din Irlanda; ▪ delegația din Franța; ▪ delegația tinerilor din Ucraina; ▪ studenți din Turcia, China, Japonia; ▪ reprezentantul Ambasadei Finlandei în Republica Moldova; ▪ donatori din California, SUA; ▪ delegații din Rusia, Ucraina, Kârgâzstan, Lituania; ▪ reprezentanți ai diferitor județe din România; ▪ experți internaționali evaluatori ai Programului național EI ▪ ambasadorului Lumos Sophie Ellis Bextor; ▪ reprezentanții Lumos din Columbia, Haiti, Kenya, Bulgaria, Grecia

Pilotarea modelului a fost diseminată și la nivel de instituție școlară, prin informații în cadrul:

- Ședințelor Consiliului profesoral, Consiliului de Administrație al liceului;
- Conferinței anuale a cadrelor didactice din liceu;
- Ședințelor cu părinții.

Experiența LT ”Petre Ștefănuță” în calitate de instituție-pilot în asigurarea incluziunii copiilor cu dizabilități severe a fost promovată în cadrul:

- conferințelor raionale;
- ședințelor Comitetului de coordonare intersectorială a protecției copiilor în situație de risc;
- atelierelor specializate intersectoriale, organizate anual;
- ședințelor Consiliului Consultativ al DGEC Ialoveni;
- reuniunilor metodice anuale (ale cadrelor didactice, președinților CMI);
- meselor rotunde cu cadrele didactice din raion etc.

De asemenea, Liceul a fost prezentat, în calitate de instituție cu bune practici în incluziunea copiilor cu dizabilități severe, în cadrul forumurilor naționale – Conferința națională „Dezvoltarea educației incluzive în Republica Moldova”, edițiile 2018 și 2019.

Succesele în incluziunea copiilor cu dizabilități au fost înalt apreciate și la nivel internațional, în rezultatul prezentărilor făcute de reprezentanții instituției și ai Consiliului Raional în:

- Conferința Internațională „Fii voluntar în comunitatea ta”, organizată în municipiul Sf. Gheorghe, județul Covasna, România (11-13 mai 2017);
- Conferința internațională din Geneva, Elveția „Protecția și abilitarea copiilor în calitate de promotori ai drepturilor omului” organizată la sediul Organizației Națiunilor Unite (27-29 septembrie 2018);
- Conferința internațională din Sofia, Bulgaria „Aspecte și bune practici în promovarea educației incluzive” (29 noiembrie 2018);
- Seminarul în domeniul educației incluzive din Varna, Bulgaria (14-18.10.2019);
- Conferința EI din Bacu, Azerbaidjan (02-05.10.2019);
- Webinarile organizate cu reprezentanți ai serviciilor de asistență psihopedagogică diferite regiuni din Ucraina (2020).

Toate schimbările care s-au produs în activitatea LT “Petre Ștefănuță” în perioada pilotării au constituit oportunități de dezvoltare a liceului, creștere constantă a capacității instituționale, care s-a extins nu doar pe domeniul educației incluzive, ci pe toate aspectele de organizare și funcționare. În acest mod, liceul a devenit o școală deschisă inovării, schimbării și a implementat și alte proiecte care au contribuit la consolidarea instituției de învățământ.

3.4. Pentru sistem

Pentru sistemul educațional din Republica Moldova, rezultatele pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe sunt valoroase din mai multe perspective. Pilotarea:

- oferă sistemului un model verificat/testat de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități, cu toate elementele acestuia: cadru de reglementare, suporturi metodologice, modele operaționale, asigurare cu resurse etc.;
- furnizează dovezi privind fezabilitatea încadrării în învățământul general a copiilor cu cele mai complexe probleme de dezvoltare (anterior, considerați “ne-educogeni”). S-a dovedit că toți (dar toți!) copiii pot învăța;
- demonstrează cost-eficiența incluziunii copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ general comparativ cu plasarea acestora în instituții rezidențiale specializate. Anume în mediul general de învățare copiii atestă progres continuu;
- indică necesitatea realizării unei analize cuprinzătoare a situației copiilor cu dizabilități severe la nivelul țării și asigurarea condițiilor pentru incluziunea lor școlară;
- confirmă relevanța și importanța abordării pe principii integrate a incluziunii copiilor cu dizabilități severe, cu acordare serviciilor holistice;
- prezintă o nouă paradigmă a învățării, bazată pe necesități, care este în favoarea dezvoltării tuturor copiilor și însușirii celor mai valoroase calități umane,

- aduce dovezi că prezența copiilor cu dizabilități severe în școala generală, în sala de clasă nu împiedică ascensiunea celor cu performanțe înalte în studierea aprofundată a materiei de studiu, dimpotrivă, contribuie la practicarea unor noi experiențe educaționale;
- demonstrează necesitatea revizuirii unor prevederi ale actelor normative și metodologice, pentru asigurarea sustenabilității incluziunii copiilor cu dizabilități severe.

Suplimentar, rezultatele implementării Modelului (care nu a eșuat la nici una din etape!) oferă și o metodologie concretă de creare în instituția de învățământ general a condițiilor pentru incluziunea efectivă a copiilor cu dizabilități: cadru instituțional, procese, resurse.

Privite dintr-o perspectivă mai largă, rezultatele înregistrate în cadrul LT "Petre Ștefănuță" oferă sistemului și țării, în general, o practică concretă prin care se poate demonstra respectarea de către Republica Moldova a angajamentelor asumate prin ratificarea/semnarea convențiilor internaționale privind asigurarea dreptului tuturor copiilor la educație de calitate.

3.5. Evaluări externe

Evaluările externe ale pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe au fost prevăzute de Metodologia de pilotare și au fost realizate de instituții/experti independenți.

În total, au fost realizate două astfel de evaluări:

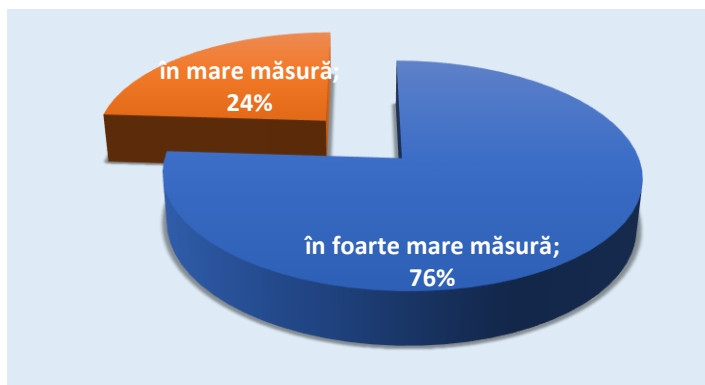
1. *Evaluarea națională*, realizată de către IȘE și CRAP în perioada decembrie 2017 – mai 2018, s-a desfășurat prin:
 - examinarea documentației aferente asigurării incluziunii copiilor cu dizabilități severe;
 - organizarea ședințelor de lucru și interviurilor;
 - realizarea focus-grupurilor (cu copiii, părinții și personalul didactic);
 - efectuarea vizitelor de monitorizare, asistenței la lecții și alte activități;
 - observarea proceselor instituționale.

Evaluarea realizată de IȘE și CRAP s-a desfășurat în baza a 108 indicatori, structurați pe 6 domenii:

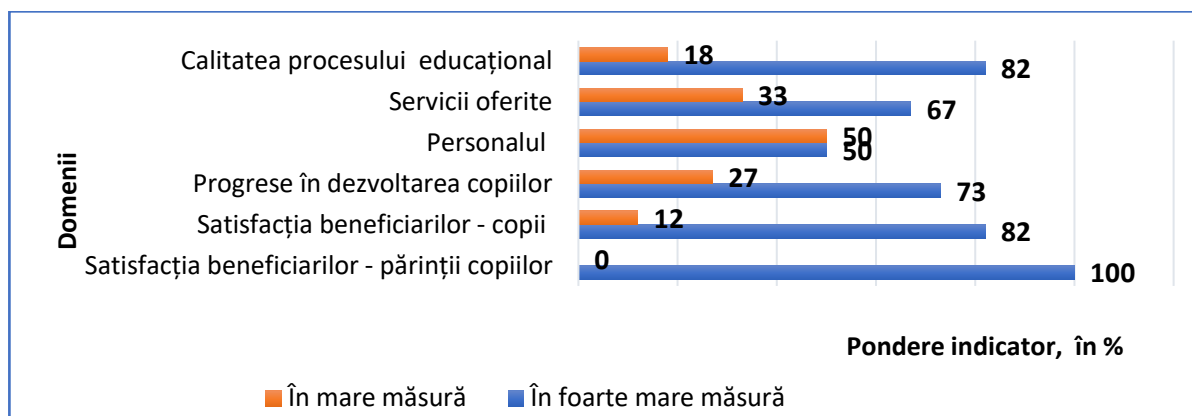
- Calitatea procesului educațional;
- Serviciile oferite copiilor înrolați;
- Relevanța personalului angajat, din perspectiva calității și eficienței serviciilor pe care le prestează;
- Progresul în dezvoltarea copiilor;
- Satisfacția beneficiarilor (copiii cu dizabilități severe și părinții acestora).

Scala de evaluare a presupus patru calificative: în foarte mare măsură, în mare măsură, în măsură satisfăcătoare, în măsură insuficientă.

În realitate, în rezultatul evaluării au fost acordate doar două calificative *în foarte mare măsură* și *în mare măsură*. Din cei 108 indicatori evaluați, ponderea, 76%, au constituit-o indicatorii apreciați cu calificativul *în foarte mare măsură*.

Situația concretă pe domeniile evaluate la momentul respectiv a reflectat următorul tablou:

În conformitate cu Raportul de evaluare, s-au reliefat următoarele concluzii de bază:

- Pilotarea se desfășoară în conformitate cu Metodologia respectivă, aprobată de ME;
- Toate procesele organizate în UEI sunt parte a proceselor organizate în instituție, sunt orientate pe copii, individualizate și răspund necesităților copiilor;
- Serviciile/formele de suport asigură progrese evidente în dezvoltarea copiilor. Este foarte importantă integrarea serviciilor educaționale și non-educaționale;
- Cadrele didactice implicate în activitatea UEI demonstrează competențe profesionale foarte înalte, care le califică pentru a fi supervizori/mentori pentru alți specialiști;
- În mod special, se evidențiază calitatea procesului PEI, a planurilor elaborate și implementate;
- Tehnologiile și dotările contribuie, în mod substanțial, la calitatea proceselor în UEI;
- Toți beneficiarii (părinți și copii) exprimă un grad înalt de satisfacție referitor la procesele UEI.

2. Evaluarea internațională a fost realizată de Centrul de Educație Incluzivă (UCL) din cadrul London Institute of Education, Marea Britanie, în perioada ianuarie – iunie 2019.

Metodologia evaluării a vizat:

- a. Examinarea, analiza documentației referitoare la pilotare și a altor acte normative, suporturi metodologice în domeniul EI, aplicate în Republica Moldova;
- b. Evaluarea resurselor Modelului: metodologice, de personal, materiale etc.;
- c. Asistența la ore, observarea copiilor în diverse contexte educaționale;

- d. Organizarea ședințelor cu autoritățile și instituțiile relevante:
- Instituția de învățământ – ședințe organizatorice, de informare, interviuri/discuții cu administrația; focus-grupuri cu cadrele didactice, copiii, părinții;
 - IȘE și CRAP – ședințe de informare, de prezentare a rezultatelor evaluării naționale;
 - MECC – ședințe informative și de prezentare a rezultatelor preliminare ale evaluării internaționale.

Raportul de evaluare produs în rezultatul evaluării (autor dr. Amelia Roberts) reflectă, în mod obiectiv, dezvoltarea și implementarea Modelului UEI la nivel de unitate școlară, cu accent pe determinarea calității, impactului și transferabilității acestuia la nivelul întregii țări.

Concluziile generale, prezentate de expertul internațional, susțin:

- Modelul UEI corespunde celor mai bune practici naționale și internaționale; întrunește și respectă standardele pentru incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe;
- Modelul are un nivel înalt al calității, cu impact considerabil asupra asigurării accesului copiilor la educație, asupra dezvoltării și bunăstării lor;
- Există premisele necesare pentru extinderea Modelului în Moldova și chiar la nivel internațional.

4. Concluzii și recomandări

4.1. Eficiența, calitatea, relevanța Modelului

Concluziile factorilor implicați în pilotarea Modelului, constatate și de evaluările externe, sunt următoarele:

a. Cu referire la relevanță:

Modelul implementat respectă proiectul său original și corespunde celor mai bune practici naționale și internaționale. Toate obiectivele stabilite pentru pilotarea modelului sunt realizate în mod cuprinzător:

- Este asigurat accesul copiilor la programe și servicii educaționale relevante și corespunzătoare. Programele răspund cerințelor individuale ale copiilor;
- Sunt dezvoltate abilitățile de bază care stimulează dezvoltarea copiilor;
- Au fost create condiții favorabile învățării, care susțin dezvoltarea copiilor din punct de vedere fizic, intelectual, social și emoțional;
- Părinții sunt implicați pe deplin ca parte a procesului educațional;
- A fost prevenit abandonul școlar, instituționalizarea și separarea de familie;
- Au fost create spații de ultimă generație pentru incluziunea copiilor.

b. Cu referire la calitate:

- Serviciile educaționale și non-educaționale prestate copiilor, fiind oferite de specialiști calificați și responsabili, sunt de calitate înaltă, dovedită prin progresul în dezvoltarea copiilor;
- Monitorizările și evaluările la nivelul instituției de învățământ, dar și cele externe, confirmă calitatea demersului educațional cu toate elementele și la toate etapele acestuia;

- Calitatea incluziunii este demonstrată și prin gradul înalt de satisfacție a beneficiarilor; se schimbă viața copiilor, familiilor și comunităților.

c. Cu referire la impact:

- Modelul a produs schimbări semnificative în viața beneficiarilor, în special în aspecte legate de formarea abilităților de învățare, comportamente, adaptare, autoadministrare, relaționare etc.
- Realizările individuale ale copiilor arată că se obțin progrese în ceea ce privește obiectivele academice, cele de dezvoltare fizică și social-emoțională.
- Implementarea Modelului a influențat reconsiderarea globală a managementului instituțional, determinând schimbări calitative pe toate palierele acestuia.
- Personalul implicat în asigurarea incluziunii copiilor cu dizabilități severe este preocupat de instruire, autoinstruire și dezvoltare profesională continuă, fapt ce se reflectă pozitiv în achizițiile copiilor.
- Modelul a impulsionat procese de autogovernare și participare a copiilor. Copii cu și fără dizabilități învață împreună, își promovează drepturile, pledează pentru incluziune totală, pentru comunități și societăți incluzive.
- Crearea spațiilor corespunzătoare necesităților copiilor, dotarea cu echipamente, tehnologii performante și materiale didactice de calitate, contribuie esențial la asigurarea mediului educațional incluziv.

d. Cu referire la eficiență:

- Resursele de toate tipurile, alocate pentru implementarea Modelului, sunt folosite în mod eficient pentru obținerea rezultatelor.
- Eficiența este dovedită și prin fezabilitatea Modelului pentru extindere/replicare în alte situații și contexte.
- Dezvoltarea unor noi atare modele poate crea economii de resurse, în condițiile în care deja există procese, politici, proceduri verificate și constatate ca fiind rezultative.
- Prin intermediul programelor de formare a cadrelor didactice, în toate raioanele, pot fi introduse, adaptate la situații concrete și îmbunătățite practicile incluziunii copiilor cu dizabilități severe.

Toate părțile participante la procesul de pilotare – decidenți, implementatori, evaluatori – constată necesitatea extinderii Modelului la nivel de țară, pentru ca și alți copii cu dizabilități severe să iasă, în sfârșit, din case și să meargă, împreună cu semenii lor, la aceeași școală.

4.2. Limitele Modelului

Pe parcursul pilotării Modelului de incluziune a copiilor cu dizabilități severe, au fost identificate diverse limite/blocaje:

a. Cu referire la suportul normativ și metodologic:

- Lipsa prevederilor normative privind instituirea funcțiilor lipsă în statele de personal ale instituției de învățământ general (asistent personal sau alt personal de îngrijire);
- Lipsa mecanismului de finanțare a serviciilor integrate prestate copiilor cu dizabilități severe în instituția de învățământ;

- Inconsistența prevederilor normative care reglementează numărul de copii cu dizabilități severe care revin în asistența unui specialist (normativele actuale sunt prea mari, copleșitoare);
- Lipsa coeficienților relevanți pentru calcularea bugetului instituției, din perspectiva cheltuielilor necesare incluziunii copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe;
- Existența divergențelor în salarizarea unor categorii de personal de suport în instituția de învățământ față de salarizarea acestora în alte domenii (sănătate, social);
- Abordarea inechitabilă în ceea ce privește stabilirea categoriei de salarizare a personalului didactic care activează în UEI (categoria 52, față de 56 pentru celelalte cadre didactice);
- Insuficiența suporturilor metodologice pentru asistența copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe;
- Lipsa programelor de formare continuă pentru personalul implicat în asistența copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe.

b. Cu referire la personalul implicat în pilotare:

- Insuficiența competențelor pentru abordarea copiilor cu dizabilități severe (cazuri specifice/complicate, dizabilități senzoriale, tulburări din spectrul autist);
- Lipsa mecanismelor de încurajare, motivare a personalului care este implicat în asistența copiilor cu dizabilități severe;
- Lipsa/insuficiența suporturilor didactice relevante;
- Lipsa metodologiilor de evaluare a progresului, pe domenii de dezvoltare a copilului, care ar permite o abordare cuprinzătoare, măsurabilă pe domenii și indicatori concreți de dezvoltare;
- Oportunități limitate pentru formare continuă în domeniul asistenței copiilor cu dizabilități severe (cazuri specifice);

c. Cu referire la părinții copiilor înrolați în UEI:

- Persistența stereotipurilor în abordarea copiilor cu dizabilități;
- Insuficiență de competențe pentru consolidarea progresului în dezvoltarea copiilor.

d. Cu referire la parteneriate:

- Lipsa mecanismelor de abordare integrată a copiilor cu dizabilități severe, la nivel de comunitate, sistem;
- Informare insuficientă a comunității privind oportunitățile de incluziune a copiilor cu dizabilități severe.

4.3. Recomandări pentru validarea Modelului

Validarea preliminară a rezultatelor pilotării Modelului de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe și necesități complexe a avut loc prin prezentarea rezultatelor evaluării internaționale, făcute publice în cadrul Conferinței naționale privind dezvoltarea educației incluzive în Republica Moldova, ediția 2019.

Privite în ansamblu și pe compartimente/elemente distincte, rezultatele pilotării înregistrate prin monitorizări și evaluări interne, reflectate în rapoartele semestriale prezentate MECC, precum și rezultatele evaluărilor externe – naționale și internaționale – constituie temei și furnizează premise pentru validarea Modelului.

În sistemele cu responsabilități în domeniul asigurării drepturilor copiilor există resurse care pot și trebuie să fie orientate spre realizarea dreptului la educație pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu dizabilități severe și necesități complexe.

Rezultatele pilotării sunt înaintate MECC pentru aprobare și validare.

4.4. Recomandări pentru replicare/extindere

Potrivit Raportului de evaluare externă internațională a Modelului, cu referire la durabilitate, *”Modelul trebuie reprodus la nivel național. Având în vedere că au fost efectuate schimbări legale/normative, metodologice, financiare și instituționale pentru a face posibil succesul proiectului-pilot UEI, deja există premisele necesare pentru a susține posibila extindere a acestui model în Moldova și chiar la nivel internațional.”*

Această constatare, alături de obligativitatea sistemului de a asigura accesul la educație de calitate pentru toți copiii, inclusiv pentru cei mai vulnerabili, cu dizabilități severe/complexe, fundamentează necesitatea extinderii Modelului pilotat în LT ”Petre Ștefănuță”, Iași, la nivel național.

În acest scop este necesară întreprinderea următoarelor:

- Difuzarea în sistem a rezultatelor pilotării modelului;
- Revizuirea cadrului normativ și metodologic existent, din perspectiva modificărilor necesare pentru asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe;
- Conceptualizarea și aprobarea modelelor alternative de creare a condițiilor pentru incluziunea copiilor cu dizabilități severe, adaptate la necesitățile fiecărui raion;
- Elaborarea și punerea în aplicare a unui program de formare continuă a cadrelor didactice, în domeniul asistenței copiilor cu dizabilități severe;
- Orientarea eficientă a resurselor existente în sistemul de educație și în sistemele conexe spre realizarea/asigurarea dreptului la educație pentru toți copiii.
- Dezvoltarea parteneriatelor intersectoriale pentru asigurarea incluziunii și coeziunii sociale.

4.5. Recomandări pentru asigurarea normativă

Rezultatele pilotării au scos în evidență și lacunele existente în cadrul normativ care creează impedimente în asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități severe. În scopul remedierii acestor vulnerabilități normative, se propun pentru:

a. Elaborare și aprobare:

- Coeficienți pentru ajustarea bugetului instituției de învățământ la necesitățile incluziunii copiilor cu CES/dizabilități;
- Normative privind numărul de copii în clasa în care sunt înscriși copii cu dizabilități severe;
- Statele de personal ale instituției de învățământ primar și secundar general;
- Metodologia de evaluare a progresului în dezvoltarea copilului cu dizabilități severe, pe domenii de dezvoltare;
- Repere pentru adaptarea Modelului UEI, în funcție de necesitățile raionului.

b. Revizuire:

- Legea cu privire la salarizare în sistemul bugetar;
- Regulamentul de funcționare a instituției de învățământ primar și secundar general.